

NÉPÜNK HALANDÓSÁGI VISZONYAI

BUDAY LÁSZLÓ

LEV. TAGTÓL

FELOLVASTA 1916. NOVEMBER 6-ÁN.

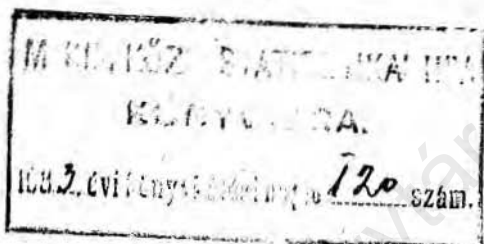
BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1917

A kikölcsönző által elvesztett
könyvtári példány pótlása.

(heli)

REV. 1.-'78

25769. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

272249

NÉPÜNK HALANDÓSÁGI VISZONYAI.

Nehéz kiragadni magunkat a háborús gondolatok hatása alól, s minden dolgunknál, a mit az íróasztal mellett, búvárkodással, a békés munka szokásos módján végzünk is, szinte követelően lép föl az a kérdés: hasznos-e ez a munka a mostani rendkívüli viszonyok között, várhatunk-e tőle eredményt a háború küzdelmei között, vagy a háború utáni nagy reorganizálás idejére?

A m. kir. központi statisztikai hivatal akkori vezetője, Vargha Gyula tagtársunk már három évvel ezelőtt elhatározta, hogy közegészségügyi statisztikánkat egy fontos fejezettel egészíti ki, s a különböző halálokok folytán elhúnytakat foglalkozásuk és koruk szerint is részletezi, hogy a halálra legnagyobb befolyással bíró tényezőknek együttes hatását tehesse szemlélhetővé.

Fontos kérdésnek látszott ez még abban a háborús veszedelmet nem is sejtő békés időben, mikor az elhatározás megfogalmazott, hiszen népünk egészségügyi viszonyai meglehetősen kedvezőtlenek, s megjavításukra hathatós segítséget nyújthat oly statisztika, mely a fenyegetett korosztályokra és foglalkozási ágakra különösebben felhívja a figyelmünket.

A háború azonban bizonyára még sokkal megnövelte ennek a kérdésnek a jelentőségét: az egészséges emberre ezután még inkább szükségünk lesz, mint valaha, s a népünk életerejét fenyegető veszedelmek ellen még szívósabban és elkeseredettebben kell fölvennünk a küzdelmet, mint tettük volna egyébkor.

A statisztikai anyag, a melynek alapján vizsgálódásunkat végeztük, négy évnök, az 1909—1912. éveknek halálozása. Hiányzik tehát ebből a megfigyelési anyagból mindannak a pusztulásnak a képe, a mely népünk életét a harctéren, az ellenség golyója, s a fertőző betegségek növekedése folytán, az itthon maradottakat pedig ugyancsak a fertőző betegségek terjedése s a közegészségügyi szolgálat hiányosabb volta következtében fenyegeti. Mindez olyan adó, a melyet le kell rónunk kénytelen-kelletlen. Bizonyos megnyugvással kell fogadnunk azt a valószínűséget is, hogy a háború után egy ideig még mindig a normálisnál rosszabbak lesznek közegészségügyi viszonyaink, mert ha a fegyveres ellenségeskedés megszűnik is, alattomos küzdelmüket tovább folytatják azoknak a betegségeknek a csirái, a melyeket harczosaink hazahoznak magukkal, s itt családjuk körében még terjesztenek is.

De minél nagyobb veszedelmet jelentenek népünk életerejének fejlődésére ezek a rendkívüli halálokok, s minél szomorúbb deficitet okoz népesedésünk mérlegében az, hogy ezenkívül még több mint két év születései is úgyszólván kiestek a népszaporulatból,¹⁾ annál inkább nő annak a törekvésnek a fontossága, hogy ezeket a váratlan, rendkívüli veszteségeket legalább a halálozás szokásos mértékének leszorításával csökkentjük, s erre a célra intenzívebben figyeljünk mint eddig, hogy népünk mely rétegeit milyen korban, milyen életveszedelmek fenyegetik leginkább normálisnak látszó körülmények közt is ?

Nem teljesen úttörő a mit e tekintetben végzünk. Körülbelül másfél évtizeddel korábban, az 1897. év népmozgalmáról kiadott kötetben²⁾ Vizaknai Antal, azóta elhalt tudós társunk a halálokoknak a foglalkozással, továbbá korral való összefüggésével tüzetesebben foglalkozott : a három tényezőnek együttes hatására azonban az ő vizsgálódása sem terjeszkedett ki. Munkájának az is korlátot szabott, hogy csupán egyetlen év megfigyelési anyaga állott rendelkezésére ; az alap pedig, a melyre számításait épít-

¹⁾ 1915-ben a születések száma a Magyarbirodalomban 234.650-nél volt kevesebb, mint 1914-ben, 1916-ban augusztus végéig pedig 264.419-czel kevesebb, mint 1914 első nyolcz hónapjában.

²⁾ Magyar Statisztikai Közlemények. Új folyam. XXII. kötet.

hette, tudniillik a halálokoknak bejelentése, akkor még sokkal ingatagabb volt, mint ma.

Halálloki statisztikánk ugyanis azokon a bevallásokon épül fel, a melyeket a halottképek a halál konstatálása alkalmával állapítanak meg. Az ország nagy részében a halottkémlést nem végzik orvosi szakértők, s a míg ezeknek a bevallásait nem volt módunkban legalább részben helyesbíteni, addig az anyag nagyobb tömege laikus, általános megnevezéseket tartalmazott. Újabban (1900 óta) a nem orvos halottképek halálokbejelentését igyekeztünk megjavítani azzal a diagnózissal, a mit az elhúnytát utolsó betegségében kezelő orvostól szerzünk be, s így az egyöntetűség, a nagyobb szakértelem, a halálok helyesebb fölismerése felé mégis nagy haladás történt.¹⁾

Ennek az érdemleges javulásnak ellenére sem lehet azonban adatainkat minden irányban tökéleteseknek mondani. A kit a felek kezelő orvosként megneveznek, azok gyakran hetekkel vagy hónapokkal előbb látták utoljára a beteget, s a halált okozhatta időközben föllépett egyéb baj, mint a mi ellen ők kezelték. A hol a beteg orvosi kezelésben nem részesült, ott még az orvos halottkém sem tudja mindig pontosan megállapítani a diagnózist; a nem orvos halottkém bejelentései pedig különösen megbízhatatlanok. Mindezekhez járul még, hogy halálloki nomenklaturánk, a melyet egy 1895. évi belügyministeri rendelet állapított meg, sok tekintetben elavult, bizonyos vonatkozásokban már kezdetben is hiányos volt. Hogy csak egy-két példát említsék: az arteriosclerosis egyáltalában nem szerepel a halálokok jegyzékében, úgy hogy ennek az áldozatai gyakran a vízbetegségek halottjai közé, azután részben a szervi szív-bajban, részben az aggkori elgyengülésben elhaltak közé, sőt — szintén nem orvos halottképek megállapításai után, — idegrendszeri megbetegedés folytán elhúnytak közé is kerülnek, mint gutaütöttek. A csecsemők legállandóbb pusztítójáról, a nyári bélhurutról nem tudunk tiszta képet nyerni, mert a gyermekek

¹⁾ Horvát-Szlavonországokban a haláleseteknek most is mintegy 20%-áról kapunk csak orvos által megállapított halálokokot; a magyar országban azonban 1899 óta — a mikor még a kezelő orvos nem volt belevonva az adatszolgáltatásba — az orvos által megállapított halálokok aránya 1914-ig 44-47%-ról 60%-ra nőtt.

hasmenése, bélhurut, gyomor- és bélhurut megnevezések közt oszlik meg az a veszteség, a mit e czímen szenvedünk, nagy részük a veleszületett gyengeség rovatába került, sőt a bélhurutos kis halottak közül sokan jutnak a göresök czímű halálok rovatába is.

A halált okozó alapbetegséget gyakran azért nem tudjuk megismerni, mert a közvetlen halálok megnevezése homályosítja ezt el: azért van annyi tüdővizenyő, szívszélülés, stb. kimutatva.

Nemzetközileg egységes haláloki nomenklatura használata iránt korábban több ízben folytak tárgyalások; a francia Bertillon által szerkesztett nomenklatura több államban már tényleg használatban is van.¹⁾ Nálunk azonban csak félrendszabály volna ezt a nemzetközi nomenklaturát elfogadni, vagy haláloki névjegyzékünket bármely más irányban helyesbíteni. Nem abban van a lényeg, hogy halottkémeink formailag helyes megnevezéseket használjanak, hanem abban, hogy az előforduló halálokokat mindenütt egyformán sorozzák be a nomenklaturában adott megnevezések közé: az volna szükséges tehát, hogy a helyesbitve kiadandó névjegyzéket megfelelő szakszerű utasítás is kísérje, a mely a kétes és félremagyarázható esetekre kielégítő felvilágosítást adjon.

A haláloki nomenklatura ujjaszerkesztésénél különösen az volna megbecsülhetetlen hasznosságú, ha módunk nyílnék legalább részben a különböző szervi bajok alapokainak megismerésére. Ismét egy példa világítja meg legjobban a helyzetet: a syphilis halottainak száma Magyarországon csupán néhány száz évenként s ezeknek is túlnyomó nagy része a hét éven aluli gyermekekre esik: nyilvánvaló jeléül annak, hogy e czímen leginkább az úgynevezett veleszületett bujakór által okozott haláleseteket jelentik be. Így nem is lehet soha tiszta képünk a syphilis pusztításairól, holott igen sok esetben van a kezelő orvosnak határozott tudomása arról, hogy bizonyos kóros elváltozások — tabes, paralysis, szervi szívbaj, stb. — bujakóros eredetűek. Körülbelül ugyanilyen okból rákos halálozást is sokkal kevesebbet mutatunk ki, mint a mennyi tényleg történik, mert a rákos daganat

¹⁾ Így Németalföldön, Belgiumban, Franciaországban, Portugáliában, Spanyolországban, az Északamerikai Egyesült-Államokban stb.

következtében egyéb, halált okozó elváltozások léphetnek föl (kevesebb rákesetről tudunk másfelől azért is, mert a rák fölismerése és kezeltetése falusi népünknel még nem elég elterjedt). Nagyon távol állunk attól a lehetőségtől, hogy halottkémeink mind e szempontokat figyelembe véve, meg tudják jelölni az alapokat is, s a halált közvetlenül okozó betegséget is, de a cél mégis az volna, hogy e felé törekedjünk, s ha anyagunkat legalább részben sikerül ilyen értelemben kiegészítenünk, az már jelentékeny haladást fog jelenteni a népünk egészségét fenyegető veszedelmek alaposabb megismerése szempontjából. Különösen a kórházak adatszolgáltatása ígérne ebben a tekintetben figyelemre méltóbb nyereséget, mert a hosszabb és intenzívebb kórházi megfigyelés a leghivatottabb arra, hogy a halálokoknak ily komplikációiról beszámoljon. Tudjuk, hogy kórházaink sok helyütt igen szép statisztikát vezetnek beteg- és halálozási anyagukról, s az orvosi szakirodalom ki is használja az egyes kórházak és klinikák statisztikájában rejlő tanulságokat, de alighanem csak az egyesekét, mert az egyöntetűség már hiányzik ahhoz, hogy ez a kórházankint szerte lévő anyag összefoglalható legyen. Az általános közegészségügyi intézkedések céljait a kórházak azzal a statisztikával szolgálják leginkább, ha az országos halálozási anyag haláloki részét igyekeznének a kórházaknál leginkább lehetséges precízióval és részletességgel megadni.

Addig is azonban, a míg a haláloki statisztikának ilyen érdembeli javítására sor kerülhetne, némi fenntartással ugyan, de belebocsátkozhatunk az eddigi alapon, meglévő fogyatékos módszereinkkel gyűjtött anyagnak vizsgálatába, annyival is inkább, mert a halálozási anyagnak ilyen tagozása — a foglalkozási és koradatokkal együttes kombinálása, — a külföldi statisztikákban is elég ritka. Leginkább a városi statisztikai hivatalok, a melyek kisebb, s így könnyebben kezelhető észlelési anyaggal operálhatnak, és különleges feladatkörükhöz mérten jobban el is merülhetnek közegészségügyi részletkérdések vizsgálatába, foglalkoztak eddig ezzel a kérdéssel. Ezek közt említhetjük Berlin, Páris, München, Flórencz, Chemnitz és Halle kiadványait, a melyek a halálokokat (vagy azok legfontosabbját, a gümőkóros halálozást) foglalkozás, vagy kor, vagy esetleg egyszerre mind a kettő szerint tagolják s különösen Budapestét, a melynek már

hosszú időre terjedő megfigyelései vannak, s a melynek haláloki nomenklaturája is igen kielégítő.¹⁾

Már az országos statisztika többnyire visszariad az ilyen költséges és fáradságos művelettől s jellemző, hogy a két vetélkedő művelt nyugati nemzetnél, a francziánál és németnél egyaránt hiába keressük a haláloki statisztikának ezt a tüzetesebb feldolgozását. Megtaláljuk azonban a szomszédos Ausztriában legalább a főbb foglalkozási csoportok szerint való tagozást, valamint — de már kisebb mértékben, — Olaszországban. Két, határainkhoz közel eső, s viszonyainkkal több-kevesebb hasonlóságot mutató állam adataival tehát legalább nagy vonásokban összemérhetjük a magunk megfigyeléseit, bár az összehasonlítás kétségtelenül a miatt is zökken, hogy az adatok nem ugyanazon észlelési időről valók.

Egy harmadik, bennünket szintén közelről érdeklő állam Bulgária, melynek statisztikája sokoldalúsága és preciziója tekintetében nagyon kimagaslik a Balkán-államok köréből, szintén közölt adatokat a halálokoknak a foglalkozással való kombinációjáról, de csupán a városi lakosságot illetőleg.

Nyugaton Nagy-Britanniának és Németalföldnek van ilyen irányban részletezett statisztikája, a tengeren túl pedig az Északamerikai Egyesült-Államoknak; mindezek azonban kivétel nélkül szűkebb terjedelműek, mint a mi hazai összeállításaink.

Csak egyetlen egy állam van, Japán, melynek haláloki statisztikáját a foglalkozás és korkombinációk gazdagsága tekintetében a mienkhez lehet mérni. Szinte groteszk párhuzam, hogy a közegészségügyi statisztikának ilyen alapos kiépítésén egyforma gonddal fáradozik ez a világalomra törő nép, a mely maga körül fajrokonainak százmillióira támaszkodhatik, s a melyről a köztudat úgy tartja, hogy ott semmi sincs olcsóbb az emberéletnél, s a mi társtalan, maroknyi népünk, a melynek évszázadokon át szenvedett vérveszteségei után most ismét megújult nagy oka van érdeklődnie minden egyes emberélet iránt, a mi megmenthető vagy meghosszabbítható.

¹⁾ L. Budapest székesfőváros statisztikai közleményei között 1901 óta, de már az 1886—1895. évekről is.

Halálóki statisztikáknak ezt az új részletezését első kísérlet gyanánt a sajtó alól most kikerült 1909—12. évi népmozgalmi statisztikai kiadvány¹⁾ tartalmazza. E kötetben Kovács Alajos, a kitünő demografus, tartalmaz fejezetéseket közöl arról, hogy az egyes korcsoportokat a különböző foglalkozási ágakban minő halálókok fenyegetik leginkább.

Erdemes azonban a képet másik oldaláról is megvilágítani, s azt nézni, hogy az egyes halált okozó betegségek elterjedése mely élethivatásokban, s mely korosztályokban a leggyakoribb. A vizsgálódásnak ez a megfordított iránya annyiban több nehézségbe ütközik, mert a halálókok nem szabatos megnevezése minduntalan zavarólag hat, míg a foglalkozások nézőpontjából való vizsgálat biztosabb alapokon állónak látszik: a gyakorlati közegészségügyi tanulságokat viszont erről az oldalról talán könnyebben elérjük.

Meg kellett elégednünk csupán a legfontosabb, — és legkevésbé összetéveszthető, — halálókok vizsgálatával; a részletekbe való elmélyedést itt csakugyan későbbi időnek kellett fenn tartanunk, a mikor már a multból is állni fog összehasonlítható anyag rendelkezésre, s a mikor a halálók megállapítások terén is a mai bizonytalanságot egységesen irányított, s egyöntetűvé alakított felfogás váltja föl.

Az első ijesztő kép, a mely megállít bennünket halálozásunknak s halálókainknak vizsgálatánál, a *csecsemő- és gyermekhalandóság nagysága*. Az élveszülötteknek mintegy harmadrésze, halottjainknak közel fele a 7 évnél fiatalabbak sorából kerül ki, s az újszülötteknek egy ötöde nem éri meg az egy esztendőt sem. Egész Európában csak Oroszország csecsemőhalálozása nagyobb valamivel, mint a mienk; egyes Balkánállamok arányai már jóval kedvezőbbek, a Nyugat és Észak államai pedig szinte elérhetetlennek látszó messzeségben járnak előttünk e tekintetben.

Talán kontinentális klímánknak is van valami része e szomorú eredményekben, s ezért sorakozunk közvetlen Oroszország után; a szülők tudatlansága, nemtörődése azonban valószínűleg mégis fontosabb tényező gyermekhalandósági arányaink ily magas voltában.

¹⁾ Magyar Statisztikai Közlemények. Új Sorozat. 50.

Némi enyhülést az utóbbi évtizedekben mégis lehet tapasztalni.

Az 1896. év óta csecsemő- és gyermekhalandóságunk a következően alakult :

Évesoportok	Egy éven aluli halott			Hét éven aluli halott		
	összesen	az élve születettek %ában	esett ezer lélekre	összesen	a halottak %ában	esett ezer lélekre
Az 1896—1900	101.809	21·9	8·6	267.504	51·2	14·2
> 1901—1905	155.745	21·2	7·9	251.947	48·6	12·8
> 1906—1910	152.809	20·4	7·4	241.682	47·2	11·8
> 1909—1912	150.703	20·0	7·2	236.405	46·5	11·3

Minden viszonyításban bár lassú, de állandó javulás mutatkozik. De a fejlődésnek ez a szinte tipogó menete nem elégítheti ki bennünket; még mindig nem sokkal kevesebb, mint negyedmillió 7 évnél fiatalabb gyermeket veszítünk el évenként s több mint 150.000-et egy évnél aluli korban.

Haláloki statisztikánk a gyermekhalottak nagy részét veleszületett gyengeség czímén könyveli el. Ez a sablonossá vált kifejezés távolról sem fedi azt a tartalmat, a mit szószerint értelmezéssel tulajdonítani kellene neki. Népünk életereje mégis csak sokkal nagyobb, hogysen évenként 60—70.000 csecsemő fejletlenül, életképtelenül jönne a világra.

A koraszületéseknek s a méhen belüli élet rendellenességének ritka eseteit kivéve, az a gyengeség, a mely a fiatal életet oly hamar kioltja, nem világra hozott, hanem szerzett s az esetek túlnyomó részében kétségtelenül táplálkozási zavar, még pedig valószínűleg nem a hiányos, hanem ellenkezőleg a fölöslegesen bő vagy legalább is gondatlan táplálásnak a gyászos következménye.

Haláloki nomenklaturánk a gyomorhurut, bélhurut, gyomorés bélhurut, a gyermekek hasmenése elnevezések alatt osztja meg azokat a halálokokat, a melyek a gyermekek táplálkozási zavaraiából keletkezhetnek. Ezek együtve foglalva távolról sem magyarázzák meg gyermekhalandóságunk nagyságát; a gyermekfertőző betegségeknek alább tárgyalandó kontingense is kisebb, hogysen

kimerítenők vele az elfogadható és valószínű gyermekhalálokok sorozatát.

A veleszületett gyengeség címén kimutatott eseteket tehát oda kell soroznunk, a hová minden valószínűség szerint tartoznának is, a táplálkozási zavar által okozott halálesetek közé, s ekkor már mindjárt közelebb jutunk a gyermekhalandóság valódi okainak megfejtéséhez.

Annál inkább megtehetjük ezt, mert a nem orvos halottképek részére kiadott összevontabb nomenklatura a táplálkozási zavaroknak főntebb ismertetett megjelöléseit egyáltalában nem tartalmazza s a halottkém kénytelen a veleszületett gyengeség tétele alá besorozni az ily bántalmakban elpusztult kis halottat.

Hogy különben a veleszületett gyengeség elnevezés tényleg nem fejlődési hiányt, hanem szerzett bajt jelent, azt mutatja az, hogy a legutóbbi évben ebben elhunyt gyermekek közül közel 2.500 egy és két év közötti korban halt el s ezeken felül volt a két évnél is idősebb »veleszületett gyengeségben« elhunyt gyermek.

Még csak egy bizonytalan megjelölésű gyermekhalálokot nem tudunk megfelelő helyére illeszteni: a görcsöket, a melyek áldozatául pedig szintén igen sok, mintegy 20—25.000 kis halott van kimutatva. A görcs kétségtelenül csak tünet, legvalószínűbben valamely mérgezési folyamatnak az eredménye s alkalmasint igen gyakran a bélhurut befejező jelensége. Aligha csalódunk tehát, ha a görcsök címén kimutatott haláleseteket jó részükben a bélhurutra, bizonyos mértékben a gümös agyhártyalobra vezetjük vissza s csak elenyészően kisebb hányadnál tételezzük fel az idegrendszernek közvetlen megbetegedéseit.

Mínthogy azonban semmi határozott irányítónk nincs arra, hogy a görcsök címén kimutatott haláleseteket hogyan osszuk meg a főntebbi két csoport között, inkább ki kell hagynunk az egész kutatásaink sorából s megelégednünk azzal, hogy a veleszületett gyengeséget a táplálkozási zavarból eredő halálokokkal együvé foglalva, vizsgáljuk gyermekhalandóságunknak ezt a legveszedelmesebb tényezőjét, a mely évenként több mint százezer halálesetet okoz s a melynek szerepe, mint az alábbi összeállításból látszik, még növekvőben is van.

Évescsoportok	Gyermekbőr- gy., és bé- hurut, hóhar- c és gyermekok baciméne	Vele- született gyenge- ség	Az eddig említett összes betegsé- gek	Az első		A har- madik	
				rovatban fog- laltak a hét- éven aluli halot- tak %-ában			
folytán elhalt 7 éven alul							
Áz 1896—1900...	évek át- lagában	29.590	73.297	102.887	11·1	38·5	
» 1901—1905...		34.814	70.960	105.774	13·8	42·0	
» 1906—1910...		34.306	70.946	105.252	14·2	43·5	
» 1909—1912...		35.463	69.537	105.000	15·0	44·4	

Az a javulás tehát, a melyet a csecsemő- és gyermekhalandóságnál észlelhetünk, más forrásokból ered, jórészt a fertőző betegségek csökkenéséből; itt, a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalalozásnál határozott rosszabbodás vagy legalább is stagnacio mutatkozik.

Ez a rosszabbodás annál figyelemreméltóbb, mert olyan bajokról van szó, a melyeket némi gonddal el lehetne háritani s kis halottjaink ezreit megmenteni. A kormány s a társadalom különböző tényezői újabban is több irányú akciót indítottak meg a csecsemő- és gyermekhalandóság leküzdésére. Nem lehet ezt a munkát eléggé helyeselni, és nem lehet eléggé sürgetni; itt nem természeti erők ellen küzdünk, nem is rejtett utakon óhatatlanul terjedő fertőző csírák ellen, sőt a szegénységnek az egészségre ártalmas nyomora ellen sem, hanem csak a magunk könnyelműsége és gondatlansága ellen, a mely évenként több mint százezer fiatal életet eltékozol.

Alig van az országnak vidéke, a mely nem volna többé-kevésbé egyformán hibás a táplálkozási zavarból eredő gyermekhalandóságnak ily magas voltában; ha azonban megrajzoljuk csecsemőhalandóságunk térképét, szomorúan sötétlik ki belőle az Alföldnek majdnem összefüggő nagy foltja, jelezve, hogy a veszteség aránylag itt a legnagyobb.

Az egyes társadalmi osztályok gyermekhalandósága azonban már lényegesen eltérő.

A szülők foglalkozása szerint vizsgálva a táplálkozási zavarból eredő gyermekhalalozást, a földműves népen akad meg a tekintetünk, a mely számszerint is a legtöbb kis halottat hantol el ez okból s népszámlálási arányát jóval felülmulóan veszíti el fiatal sarjadékát az ily gyermekbetegségek miatt.

Az őstermeléshez tartozó népesség 67·7%-os népszámlálási arányával szemben 73·4%-kal részesedik e halálokokban s ezer élő gyermekre majdnem tíz kis halottja jut e czímen.

Feltűnően kedvezőtlen az arány a kisbirtokosoknál,¹⁾ de még sokkal rosszabb a mezőgazdasági munkásoknál, a hol az ezer élöre eső halálozási szám 16-ra emelkedik; az országos átlagnál csak valamivel enyhébb a gazdasági cselédeknel, kertészeknel, sokkal jobb azonban a gazdasági tisztviselőknél s a magasabb birtokkategóriákba tartozóknál.

Már ebből a párhuzamból is látszik, hogy nem csupán a szülők anyagi helyzete játszik szerepet a gyermekhalandóságnak ennél a csoportjánál; a kisbirtokos elem sokkal súlyosabban adózik kis halottjaival, mint néhány, anyagilag jóval alantabb álló őstermelési foglalkozási ág.

A gyermek hiányos gondozása, a szoptatás korai abba-hagyása, a szoptatás mellett vagy azután egyéb tápláléknak idő előtt vagy válogatatlanul való nyújtása, könnyen bomló tejtermékeknek tisztátalan kezelése, a nyári nagy hőségtől s hőmérsék-ingadozásoktól való hiányos védelem, ezek a főbb okok, a melyek falusi népünknel a gyermekhalandóságot oly magasra fokozzák, a jobbmódú és szegényebb lakosságnál, a műveltebb és elmaradtabb vidékeknél egyaránt. Közrejátszik az orvosi segítség igénybevételétől való huzódózás is, vagy teljesen, vagy legalább is oly értelemben, hogy az orvos a gyermekhez már későn érkezik. Falusi népességünk négy legfontosabb foglalkozási alcsoportjában az orvosi kezelést 1912-ben a következő arányban vették igénybe:

Foglalkozási alcsoport	Orvosi kezelésben részesült	
	7 éven alali	7 éven felüli
	halottak %-a	
Kisbirtokos	42·31	39·22
Kisbirtokos-napszámos.....	33·90	32·15
Gazdasági cseléd	65·87	59·40
Földművelési napszámos.....	56·36	46·95

A birtokos elem huzódott tehát legjobban tőle; a gazdasági cseléd, melyet szerződése értelmében megillet az orvosi kezelés,

¹⁾ A kisbirtokos napszámosokat, őstermelő népességünknek egy jelentékeny kategóriáját, úgy itt, mint további tárgyalásainknál figyelmen kívül kell hagynunk, mert a népszámlálás s a halálozási statisztika foglalkozási adata e tekintetben nem egyöntetű.

leginkább élt vele. Feltűnő, hogy a mezőgazdasági munkásnép, bár aránylag inkább fordul orvoshoz, a gyermekhalandóság tekintetében mégis oly kedvezőtlen helyzetben van. Valószínű magyarázata ennek (azonkívül, hogy az orvost itt is gyakran későn hívják már) főleg az, hogy a nyári hónapokban, a mikor a munkát legjobban keresik és fizetik, a gyermekeket gondozatlanul magukra hagyják, holott tudvalevőleg éppen ezekben a hónapokban kelene legtöbb óvatossággal kezelni a gyermeket s annak könnyen romló s ártalmassá válható táplálékát.

A különböző ágakban foglalkozó napszámosok gyermekei között is nagy (ezer élöre 11·55) a táplálkozási zavarokból eredő halálozás; rendkívül magasra szökken azonban a halandóság a házi cselédek gyermekeinél, a hol ezer közül 70 vész el ily módon. A magyarázat érthető; dajkaságban, idegen kézen sánylódnek ezek a csecsemők s korai pusztulásuk sokszor még megnyugvást is jelent a székenbe esett anyának.

A bányamunkások gyermekeinél alig valamivel kedvezőbb a halandóság mint az őstermelőknél; az iparban a segédszemélyzeté sokkal rosszabb ugyan (8·53 ezer élő gyermekre), mint az önállóké (ezerre 5·87), de mégis enyhébb már, mint a bányászoké vagy földműveseké. Itt már a műveltségnek, vagyoni helyzetnek döntőbb a szerepe; egyetlen foglalkozási ágánál, a kovács- és lakatosiparban látszik a segédszemélyzet gyermekeinek halandósága valamivel kedvezőbbnek az önállókénál; egyébként mindenütt jóval kevesebb áldozatot találunk az önállók gyermekei sorában, s annál kevesebbet, minél nagyobb a szokásos társadalmi és vagyoni különbség az önállók és segédszemélyzet közt. Így különösen kiemelhetjük a korcsmárosipart, a melyben az önállóknál ezer élő gyermekre 3·77 halott jut, a segédszemélyzetnél pedig 7·99; a könyv- és könyvnyomdászokat, a kőknél ez az arányszám az önállók sorában 2·75, a segédszemélyzet között pedig 6·88, a kőműveseket (önálló 5·97, segéd 10·14), a borbélyokat (önálló 8·66, segéd 17·60). Ez az utóbbi foglalkozás mutatja, a maximumot az iparban úgy az önállók, mint a segédszemélyzet között. Érdemes ezt megjegyeznünk, mert még később is visszavissza kell térnünk e foglalkozáshoz, a mely úgy látszik, hogy az egészségre legkárosabb foglalkozások egyike s még fiatal sarjadedéka is erősebben van veszélyeztetve, mint a többi iparé.

A kereskedelmi foglalkozások már sokkal kevésbé vannak kitéve a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalandóságnak; az ezer élőre eső arány itt már csak 3·83, míg a közlekedés csoportjánál ismét visszaesik 6·15-re.

A közlekedésnél a vasúti altiszti és szolgaszemélyzet jóval súlyosabban adózik a gyermekhalandóság e nemének, mint a posta megfelelő személyzete: amazoknál 7·24 a halálozási arány ezer élő gyermekre, a postásoknál csak 5·57.

A különböző termelési ágakban alkalmazott tisztviselők közül is a postai tisztviselők válnak ki legkedvezőbb arányukkal (ezer élőre 2·49 halott); a gazdasági tisztviselőknél legnagyobb a halandóság (3·49), de a közszolgálatban alkalmazottak és a szabad foglalkozásuak is közel ugyanekkora (3·4) aránnyal szerepelnek.

Mindezek a számok már messze elmaradtak az országos átlagtól s csak annyiban érdemesek említésre, mert ezek is bepillantást engednek azoknak az okoknak a szövevényébe, a melyek a táplálkozási zavarból eredő gyermekhalandóságot befolyásolják.

Ugy látszik az anyagi jóléttel együttjáró nagyobb műveltség s ebből folyólag a gyermeknek okszerűbb gondozása a legfontosabb tényező ezen halandóság leküzdésében; de a hol ez a tényező egyforma erővel működik, ott még mindig különbségeket okozhat az eltérő környezet, az egészségügyi szabályok megtartásának kisebb vagy nagyobb lehetősége. Innen van, hogy a falusi gazdaszt gyermeke inkább pusztul, mint bármely más tisztviselőé; innen az is, hogy a többnyire városi környezetben élő postás jobban óvhatja gyermekét, mint a város szélén lakó, vagy éppen őrházakban a vonat mentén szétszórt vasutas.

*

Ha a gyermek szerencsésen kikerülte azokat a bajokat, a melyek a csecsemőkorban a czélszerűtlen táplálás folytán leselkedtek rá, újabb életveszedelmek forgatagába kerül: *a gyermekfertőző betegségek* fenyegetik fiatal életét.

S itt a megbetegedés valószínűsége annál nagyobb, mert magának a szülőnek a gondossága, féltő óvatossága nem elég arra, hogy elhárítsa a bajt; közegészségügyi rendszabályaink szi-

gorú végrehajtása s az egész társadalom megértő, felvilágosult közremunkálása kellene, hogy a továbbfertőzés veszedelme csökkenjen.

A gyermekfertőző betegségek, a melyek közül itt csak a négy legfontosabbal, a kanyaróval, vörhenyvel, diftériával és szamárhuruttal foglalkozunk, ha fokozatos csökkenéssel is, de még mindig igen magas adót szednek.

Volt ugyanis:

Évcsoportok	Kanyaró- ban		Vörheny- ben		Diftériában		Szamár- hurutban		E négy fertőző betegségek	
	elhalt hét éven aluli gyermek									
	szám- szerint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szerint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szerint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szerint	a hét éven aluli halot- tak %-ában	szám- szerint	a hét éven aluli halot- tak %-ában
Az 1896—1900	7.565	2%	8.420	3%	13.224	5%	11.864	4%	41.073	15%
» 1901—1905	7.239	2%	10.129	4%	7.734	3%	7.805	3%	32.907	13%
» 1906—1910	8.273	3%	8.406	3%	6.896	2%	6.987	2%	30.562	12%
» 1909—1912	7.425	3%	8.410	3%	6.869	2%	6.116	2%	28.821	12%

Mintegy 30.000 gyermek pusztul el tehát csupán a 7 éven aluliak sorából, a 7 évnél fiatalabb halottaknak több mint 12%-a, a 7 évnél idősebbek közül ezeken kívül még kanyaróban 688, vörhenyben 2872, szamárhurutban 275, diftériában 1.411, összesen 5.246 évenként e négy fertőző betegségben. Másfél évtizeddel előbb a 40.000-et is meghaladta a négy gyermekfertőző betegség következtében 7 éven aluli korban elhaltak száma; azóta feltűnő javulás mutatkozik a diftériánál, a melynek legújában mintegy feleannyi áldozata van. A diftériaellenes szerumnak hatósági előállítására Magyarországon tudvalevőleg 1895-ben vette kezdetét, s 1895. és 1896. évi rendeleteink foglalkoznak a szerum forgalombahozatálára, árszabására, alkalmazására stb. körüli teendővel. Mégis, az adataink közt bemutatott első évtöd még sokkalta nagyobb diftéria-halálozást tüntet fel, mint a következők; a hivatalos intézkedést úgy látszik nem elég gyorsan követhette a diftériaellenes oltásnak az elterjedése s bizonyos endemikus góczok megtisztítása is nagyobb időbe kerülhetett.

Elég figyelemreméltó a csökkenés a szamárhurutnál is, ellenben a kanyarónak s a vörhenynek pusztító ereje nemcsak nem mutat enyhülő irányt, hanem némely időszakban még izmosodik is.

A gyermekfertőző betegségek pusztításának csökkenése daczára is még mindig rendkívül kedvezőtlen helyzetben vagyunk e tekintetben Európa államai sorában.

Egy millió lakosra e betegségekben évenként (az 1906—10. évek átlaga) 1.752 gyermeket veszítünk; csak a kis Szerbia (s talán egyéb Balkán-államok s Oroszország, a melyekről nincsenek adataink) veszít még többet, 3.687-et, s a szomszédos Ausztria viszonyai sem sokkal kedvezőbbek (1.440), míg a többi európai államok gyermekhalandósága a fertőző bajok folytán mind sokkalta kisebb, s Franciaországban (a hol különben ez arányszámnak alacsony voltát a népesség eltérő korösszetétele is befolyásolja) 291-gyel éri el a minimumot.

Az eltartók foglalkozása szerint vizsgálva a gyermekfertőző betegségek pusztításait, szembeötlő, hogy földműves népiünk gyermekei mennyivel nagyobb mértékben ki vannak téve ezeknek a fertőző bajoknak is, mint más foglalkozási osztályok. A kisbirtokosok és kisbirtokos-napszámosok körében, a kikre a 7 éven aluli gyermekek eltartóinak 43.05%-a esik, a kanyarós halottak 50.8%-át találjuk, a vörheny áldozataiból 44.17%-ot, a diftériában elpusztult gyermekek 46.45, sőt a szamarhurutban elhaltak 60.58%-át.

A gazdasági cselédeknél látszólag sokkal kedvezőbbek az arányszámok; népszámlálási arányukhoz képest (7.61%) mind-egyik gyermekfertőző betegségnél jóval kisebb a részesedésük (kanyaró 5.55, vörheny 5.52, diftéria 4.79, szamarhurut 4.14). Még ha feltételezzük is, hogy a népszámlálási s a népmozgalmi feldolgozások nem disztingváltak egyformán, s a gazdasági cselédek s a mezőgazdasági munkások csoportjai között bizonyos eltolódások vannak is, akkor is figyelemreméltó a gazdasági cselédek gyermekeinek ez a kedvezőbb szerepe.

Igaz, hogy a tanyaudvar többnyire távolabb esik a világtól s a fertőzés lehetőségétől, mint a kisbirtokosoknak a falusi háza; de másfelől a béresház rendszerint gyerekszivajtól hangosabb is, mint a parasztgazda háza s így a fertőzés továbbvitelére még nagyobb az alkalom.

Talán itt is kereshetünk magyarázatot abban, hogy a gazdasági cselédnek szerződése értelmében joga lévén orvosi ellátásra, azt — minthogy fuvar is könnyebben áll rendelkezésére, — hama-

rább és gyakrabban veszi igénybe, mint a kisbirtokos; maga a jelenség azonban így is figyelemre és megfontolásra méltó, mert íme nemcsak a táplálkozási zavarból eredő bajok, hanem a fertőző betegségek is aránylag jobban fogyasztják a birtokos gazdák gyermeklétszámát, a mely pedig a csekélyebb születési hányad folytán különben is kisebb.

Az őstermelés különböző ágait egybefoglalva, a gyermekfertőző betegségek pusztítását rendkívül nagyinak kell találhunk: a 67·7%-os népszámlálási aránnyal szemben a gyermekfertőző betegségek halottjai közül 78·1% esik rájuk, sőt a szamarhurut áldozataiból 85·25%.

Ha más viszonyítást kísérelünk meg s ezer élő gyermekhez hasonlítjuk a gyermekfertőző betegségekben elhaltak arányát, akkor is szomorú a kép; míg átlagosan ezer gyermek közül 7·74 esik a fertőző gyermekbetegségek áldozatául, addig az őstermelésnél majdnem kilencz (8·94) s csak az alább említendő napszámok és házi cselédek gyermekeinél rosszabb s a bányamunkásoknál megközelítőleg ily rossz ez az arány.

Ugy látszik tehát, hogy a gyermekfertőző bajok elsősorban szintén a falu veszedelmei; az orvosellátás bajai, az egészségügyi óvintézkedések hiányai stb. a falvakban teszik legnehezebbé a védekezést ellenük. Adataink szerint legtöbb figyelmet érdemel a szamarhurut nagy pusztítása a falusi gyermekek sorában. Annál feltűnőbb ez, mert hiszen a szamarhurutot a csecsemőkoron túl általában nem tartják életveszedelmesnek, s mert a szamarhurutnak ha talán nem is gyógyító, de legalább is igen fontos enyhítő szere a tiszta szabad levegő; s mégis a városi foglalkozások körében jóval kisebb a szamarhurut pusztítása.

Bizonyára úgy a szamarhurutnál, mint a diftériánál nagyban fokozza a falusi gyermekek életveszedelmét az, hogy az orvosi segítséghez, a mely idején sikeresen tudott volna beavatkozni, későn folyamodnak.

Tovább haladva a fontosabb foglalkozások sorrendjében, a bányamunkások közt a gyermekfertőző betegségeknek szintén nagyobb pusztítását találjuk, mint a hogy az népszámlálási arányuk alapján indokolt volna (1·22%-os népszámlálási arány mellett 1·39% esik rájuk a fertőző bajban elhunyt gyermekek közül). Ezek között azonban a szamarhurutnak (1·03%) és a diftériának

(0·84%) veszedelme már jóval kisebb s inkább a kanyaró (1·69%) és főleg a vörheny (1·84%) szed aránylag sok áldozatot soraikból.

Ha ezer élő gyermekhez viszonyítjuk adatainkat, ez az összehasonlítás is arról győz meg, hogy bár a bányamunkások gyermekei közt az országos átlagnál jóval nagyobb halandóságot okoznak a fertőző bajok, a szamárhurut és diftéria tekintetében mégis az átlagosnál kedvezőbb helyzetben vannak.

Az átlagot az őstermelő nép gyermekeinek föntebb említett nagyobb halandóságán kívül különösen két foglalkozási csoport kedvezőtlen arányszámait rontják: a különböző ágakban foglalkozó napszámosoké s a házi cselédké.

Számszerint az előbbi csoportban van több áldozata a fertőző gyermekbajoknak s a szamárhurut kivételével a többi gyermekbetegségnél viszonylag is elég kedvezőtlen e csoport helyzete, de nem sokkal rosszabb, mint az őstermelésé általában. Figyelemreméltó ez azért is, mert a különböző ágbeli napszámosok csoportját teljes egészében a legalacsonyabb társadalmi és vagyoni viszonyok közt lévő elemek töltik meg, míg az őstermelésnél a primitívebb viszonyok közt élő munkás, cseléd és kisebb birtokos elem némi ellensúlyozójául ott vannak a módosabb gazdák, középszerű és nagybirtokosok, bérlők, gazdasági, erdészeti tisztviselők stb.

S ha mégis alig rosszabb a fertőző bajokban való gyermekhalandóság a napszámos elem közt, mint az egész őstermelésnél, — sőt sokkal kedvezőbb, mint a kisbirtokos osztálynál, — daczára, hogy a születések arányszáma a napszámosok közt növekvőben van (az 1900—01. évi 32·2 átlagról az 1910—11. évi 38·4 átlagra), akkor ennek a magyarázatát ismét csak abban kell keresnünk, hogy a napszámosok részben már városlakó elem is, s a falu és város védekező eljárása közötti nagy különbség tolja így el az arányokat.

Ezt bizonyítják — vagy legalább is nem mondanak ennek ellent, — a házi cselédek csoportjában mutatkozó adatok is. A gyermekfertőző bajok pusztítása itt a legnagyobb; ezer hét éven aluli halott közül 17·17 esik a fertőző bajok áldozatául, s például úgy vörhenyben, mint kanyaróban külön-külön majdnem oly magas ez az arányszámuk, mint az iparban a négy fertőző betegségnél együttvéve. Az ok ugyanaz, a mi a házi cselédek gyermekeinek halandóságát a táplálkozási zavaroknál is oly

magasra szökkenti; ezeket az apróságokat falura adják ki dajkaságba, a hol — mert gyakran a tartási díj is bizonytalanul érkezik, — valóságos Senki gyerekeivé lesznek; a fertőző bajok csiráitól ezeket óvják legkevesebb gonddal, ellenállóképességük pedig a hiányos ellátás folytán ezeknek a legkisebb.

Az ipar, mint főleg városi foglalkozás, az eddig említettek-nél már jóval kedvezőbb képet mutat. Az egész csoportot összefoglalva, 16·35%-os népszámlálási arányával szemben, a gyermekfertőző bajok áldozatainak csak 10·37%-át szolgáltatja. Legjobban a diftériának adózik (12·25%), azután a vörhenynek (11·89%); már a számárhurutnál sokkalta kisebb a részesedése (6·96%). Ezer élő gyermekre az iparban 4·92 fertőző bajban elhúnyt gyermek esik; ez a viszonyítás a vörheny szerepét jobban kidomborítja, a számárhurut azonban így is legkevésbé látszik veszélyesnek.

Ettől a viszonylag kedvezőbb helyzettől pozitív és negatív irányban egyaránt elég feltűnő eltérések mutatkoznak.

Az ipari tisztviselőknél általában a legkedvezőbbek az arányok; ezer élő gyermek közül itt csak 2·02-et ragadnak el a gyermekfertőző bajok; legkevésbé a vörheny ellen vannak védve.

Az önálló iparosok s az ipari segédszemélyzet adatai közt csekély eltolódást találunk az utóbbiak hátrányára; az önállóknál 4·93, a segédeknel 5·01 az ezer gyermekre eső veszteség. Itt ugyanis két egymást majdnem ellensúlyozó tényező játszik szerepet. Az önálló iparost nagyobb vagyoni ereje, jó módja inkább képessé teszi a fertőző bajok elleni védekezésre; minthogy azonban aránylag sokkal több közöttük a falusi mint a segédek között, ez rontja kilátásaikat a gyermekbetegségek ellen való küzdelemben. A segédszemélyzet szűkösebb életmódja és kedvezőtlenebb lakásviszonyai folytán inkább ki van téve a fertőzésnek; de mert több közöttük a városlakó, ez enyhíti kissé gyermekhalandóságukat. Jellemző az is, hogy az ipari segédszemélyzetnél az inkább városi betegségeknek, a vörhenynek és kanyarónak valamivel nagyobb a szerepe, mint az önálló iparosok gyermekeinél, a kiknél a diftéria jelentékenyen s a számárhurut is valamivel előbbre nyomul, bár még mindig a vörheny szedi itt is a legtöbb áldozatot.

Az egyes iparágaknál az a társadalmi és vagyoni különbség, a mely a munkaadó és a munkás között van, továbbá a falusi és városi lakás dönti el legtöbbszörre, hogy mennyi veszteséget kell szenvedniök a gyermekfertőző betegségek miatt. Jellemző példák erre: a borbélyok és fodrászok, a kik a legritkább esetben jelentkeznek mint nagyobb munkaadók s társadalmi és vagyoni helyzetük is alig jobb a segédekénél, viszont pedig jó részük mint segédnélküli iparos falun él, sokkal kedvezőtlenebb helyzetben vannak (ezer élő gyermekre 6·37 fertőző bajban elhunyt halottal), mint a borbély- és fodrászsegédek (ezerre 5·04), a kiknek nagyobb része városi lakos. Ha visszaemlékezünk arra, a mit a borbélyokról és borbélysegédekről a táplálkozásból eredő gyermekhalandóságnál mondtunk, világosan látjuk a különbséget; e bajok ellen egyénileg inkább lehet küzdeni, a gyermekfertőző betegségekénél pedig bizonyos determináló tényezők — így pl. a falusi lakás is — inkább érvényesülnek. Másfelől a könyvnyomdászat általában városi foglalkozás; de a munkaadót és munkást — főleg mióta a vidéki városokban is nagyobb nyomdai üzemek létesülnek, — oly nagy vagyoni és társadalmi különbségek választják el, hogy ennek jelentkeznie kell a gyermekfertőző betegségekénél szenvedett veszteségeikben is: az önállók ezer gyermek közül 2·90-et, a segédek 4·96-ot veszítenek.

Általában meg lehet azonban állapítani, hogy a feldolgozásunkban részletezett iparágak közül egyetlenegy sincs, a mely a gyermekfertőző bajoknak többet adóznék, mint a hogy azt népszámlálási aránya indokolná, sőt a legtöbb jelentékenyen kedvezőbb helyzetben van, a már korábban említett falusi földműves lakosság rovására.

A kereskedelmi foglalkozások szerepe természetesen kedvezőbb az iparénál is, a nagyobb műveltség, nagyobb vagyoni erő s túlnyomó városi lakás következtében. A 3·03%-os népszámlálási aránnyal szemben a kereskedők gyermekei csak 1·56%-kal részesednek a fertőző bajok áldozatai közt; ezer élöre a veszteség 3·98. Itt is a tisztviselők aránya a legkedvezőbb, ezer élöre 2·87; az önálló kereskedők s a tisztviselőkön kívüli egyéb segédszemélyzet viszonyzámai között (4·09, illetve 4·35) már jóval kisebb az eltérés, ugyanolyan okokból, mint az ipari munkaadók és alkalmazottak közt.

A vörhenynek veszedelmes volta a kereskedelmi foglalkozásoknál még inkább előtérbe lép (ezer élőre 1-71), a szamarhurut jelentősége ismét csökken (ezer élőre 0-38).

A közlekedési foglalkozások főcsoportja nagyon vegyes néprétegeket foglal magában; valamennyinél kedvezőbb ugyan a fertőző baj folytán bekövetkezett gyermekhalandóság, mint a népszámlálási arány, de az ezer élőhöz való viszonyítás némelyik csoport halandóságát elég magasnak tünteti fel.

A vasúti tisztviselők 2-31-es aránya kedvezőbb ugyan a gazdasági és kereskedelmi tisztviselők megfelelő arányszámainál, de rosszabb az ipari tisztviselőkénél; a posta- és táviratistvistviselők 3-37-es aránya azonban az itt említett tisztviselőkategóriák valamennyijénél kedvezőtlenebb. Az abszolút számok elég csekélyek, úgy hogy ez alapon még nem formálhatnánk magunknak véleményt; a jóval nagyobb tömegeket alkotó vasúti és postai altiszti és szolgaszemélyzetnél azonban szintén, ilyen eltolódásokat találunk, ugyancsak a postások hátrányára: az előbbieknél ugyanis 4-20. az utóbbiaknál pedig 4-73 gyermekfertőző bajban elhunyt esik ezer élő gyermekre. Minthogy a vagyoni viszonyok nem oly különbözőek, hogy ebben kereshetnénk magyarázatot, sőt a közegészségügyi ellátás tekintetében a vasúti alkalmazottak egy része még hátrányban is lehet a postásokkal szemben, csak arra kell gondolnunk, hogy az utóbbiaknál a foglalkozás maga involválja a fertőzés nagyobb lehetőségét. A postai forgalmat nagyobb közönség veszi igénybe, mint a vasutat s a posta maga is inkább felkeresi a feleket (leveleknek stb. házhoz kézbesítése által), mint a vasút; a posta napról-napra a lakosságnak oly széles rétegével érintkezik, hogy a fertőző anyagot könnyen megszerzi és terjeszti is tovább.

A postások tehát, bár a táplálkozási zavarokból eredő gyermekhalandóság tekintetében kedvezőbb helyzetben vannak, ezt az előnyüket a gyermekfertőző betegségeknél azért veszítik el, mert foglalkozásuk a fertőző veszedelmet inkább kihívja.

A közszolgálatot teljesítők és szabad foglalkozásuk közt a gyermekfertőző bajok ereje ismét nagyobb (ezer élőre 3-57 halott), mint akármelyik termelési ág tisztviselőinél. Ennek a kedvezőtlen aránynak kialakulásában szintén többféle tényezőnek van szerepe. Az egész foglalkozási csoportot magasabb műveltsége, higiéniku-

sabb gondolkozásmódja s bizonyos anyagi jóléte általában inkább megóvta a gyermekfertőző bajok veszedelmétől ; de már a díjnok-sorban lévőknel többnyire az anyagi jólét kérdésesebb, a községi tisztviselőknél a falusi egészségügyi ellátás hiánya hat kedvezőtlen irányban, a tanügyi személyzetnél pedig az iskolának fertőzést terjesztő hatása nyilvánul meg.

Összefoglalva a mondottakat, adataink végelemzésben is arra látszanak mutatni, hogy a gyermekfertőző bajok ellen a küzdelem további fokozásának még bőségesen megvan a tere és szüksége, s a falusi egészségügyi berendezkedések javítása, a fertőtlenítés és elkülönítés szigorú végrehajtása főleg a szamarhurut s kisebb mértékben a diftéria pusztításait még jelentékenyen korlátozhatná.

*

A gyermekek nagy halálozásán kívül a legpusztítóbb halálok tudvalevőleg a *gümőkór*, mely csupán a magyar anyaországban is évenként átlag 60–70 ezer embert ragadt el.

Az egész Magyarbirodalomban a gümőkórhalálozás 1896 óta a következő volt :

Évescsoportok	Gümőkórban meghalt	
	összesen	esik 1,00 lélekre
Az 1896–1900...	68.998	3.63
» 1901–1905...	77.911	3.95
» 1906–1910...	76.512	3.73
» 1909–1912...	74.752	3.57

A javulás 1905 óta némileg megnyugtató volt, s bár az európai államok sorában, sajnos, a szomorú utolsó helyet foglaljuk el a gümőkórhalandóság tekintetében (csupán a szomszédos Ausztria és Szerbia veszítenek megközelítőleg ennyit), a halottaknak az élő néphez viszonyított aránya újabban fokozatosan csökkent.

Mindez azonban csak némi megnyugtatóst nyújthat, mert tudvalevő, hogy a háború a gümőkórra való fogékonyságot a harctéren megviselt katonáinkban nagyon növelte, a fertőzés lehetősége kint a lövészárkokban és a kórházakban egyaránt növekedett s a háború befejeztével betegen hazatérő katona

családtagjait is könnyen fertőzheti. Az eddigi javulás után tehát itt is el kell készülnie a múlt rosszbodásra. Ez a rosszbodás nem fog azonnal egész terjedelmében jelentkezni, mert a tüdővész hosszas lefolyása mellett nagyobb időbe kerül, a míg az újabb fertőzések halálra vezetnek, ezalatt pedig a baj továbbterjesztésére újabb és újabb alkalom nyílik.

A rokkant katonák gyógykezelése kapcsán újabban tervezett tüdővészellenes akciónak tehát nagyon komoly és időszerű jelentősége van. Egy okkal több, hogy foglalkozunk a tüdővész által leginkább fenyegetett vidékek, életkorok, foglalkozások viszonyaival.

A tüdővészhalandóság Magyarország némely felvidéki vármegyéjében a legnagyobb, főleg ott, a hol a lakosság nagyobb mértékben ipari foglalkozást űz, így különösen Zólyomban (ezer lélekre 4-16 halálzással), aztán Turóc, Nógrád, Gömör, Trencsén és Liptó vármegyékben.

A lakosság számához viszonyítva talán kisebb jelentőségűnek látszik, mégis a nép élettereje s a továbbfertőzés veszélye szempontjából még figyelemreméltóbb az alföldi gócz, legmagyarabb vidékeinken, sűrű lakosságú s élénk közlekedésű területeken, a hol a fertőzés még könnyebben terjedhet s a mely területre esik épen azért, mert e területek sűrűbb lakottságuk, a tüdővészes halálzásoknak mintegy negyedrésze. A harmadik gócz Erdély közepén és felsőbb vármegyéiben van; ez azonban már ismét jelentéktelenebb, e területek gyöngébb lakottsága miatt is.

Pozitív statisztikai adatunk nincs rá, de nagyon sok nyoma arra mutat, hogy az az összefüggő nagy alföldi terület, a melyről fentebb szoltam, aránylag nagyobb kontingensét adja hadban álló katonáinknak is, mint más vidékek. Nagyobb tehát a valószínűsége is annak, hogy e területen több lesz a háborús veszteségünk, a melynek a nyomán fokozódik a nyomor, a tüdővészesnek egyik legbiztosabb terjesztője, s több lesz a harctérről fertőzött hazatérő katona is, a ki viszont ismét növeli ennek a ránk nézve annyira értékes területnek a fertőzöttségét.

A tüdőgümőkór pusztításáról két, látszólag ellenmondó megfigyelést jegyezhetünk fel: hogy az egyaránt ipari és falusi betegség is. A foglalkozásnak kihatása a gümőkóros halálzás nagyságára némely iparágban félreismerhetetlen; a fertőzés továbbvite-

lének könnyűsége s a védekezés hiányos volta pedig a falusi népességben növeli nagyra a tüdővész halálozást. Az első folyton megújuló veszedelem, mert a foglalkozás folytatása ismét felidézí a tüdővész lehetőségét; a másik azért igen fontos, mert nagy tömegeket veszélyeztet. Az őstermelő népességből az 1909—12. évek átlagában évenként 47.331 ember pusztult el tüdővészen; ¹⁾ ha viszonylag kisebb is ez a halandóság, mint az ipari népességé, áldozatainak nagy száma s a továbbfertőzés lehetősége folytán figyelemreméltó.

Ezer kereső férfi közül évenként átlag 4.11 hal el tüdővészen. Az iparban ez az arány 4.91-re romlik, még pedig úgy, hogy a segédszemélyzet halandósága kedvezőbb valamivel (4.88) mint az önállóké (5.17), kétségtelen összefüggésben a korviszonyokkal s azzal, hogy egyes kisipari ágakban az önállósulás hamarabb következik be, mint a hogy a szervezetet őröló betegség befejezné pusztító munkáját. Ezekkel az átlagokkal szemben a legkivívőbb eltérést a borbélyok halandósága mutatja, 8.17-tel az önállók és 8.33-mal a segédek sorában. Csak a minden vonatkozásban rossz egészségügyi viszonyok közt éló különbözó ágbeli napszamosok aránya (8.13) közelíti meg ezt a magas halandóságot. Ugy látszik, a borbélyoknál a fertőzés lehetősége az emberekkel való közvetlen érintkezés folytán a legnagyobb, s — mint említettük, — az ipar természeté folytán a legkisebb a kilátás arra, hogy az önállósult borbély a maga üzemét csupán irányítsa, a nélkül hogy közvetlenül is dolgoznék.

A borbélyok után a varrótűnek s az olómbetűnek tüdővész áldozatai érdemelnek említést. A szabók sorában a segédszemélyzet magas halandósági aránya mellett (6.78) az önállóké is átlagon

¹⁾ Míg a főntebb idézett adatok az összes gümőkóros halálozásra vonatkoznak, innen kezdve csupán a tüdőgümőkóros halálesetekről szólunk. Ezeknek a nagy túlnyomósága ugyanis szinte reprezentálja a többít, de az is valószínű, hogy sok esetben az egyéb szervek gümőkórja, mint tüdővész jelentetett be. Végül egyéb tekintetből is megbízhatatlanabbak az egyéb szervek gümőkórjára vonatkozó adatok. Így pl. : az agyhártyagümősödés adatai különösen a gyermekeknl oly kis számúak (1914-ben 1.108), s ezzel szemben az idegrendszer betegségei közt kitüntetett agy- és agyhártyagyuladás esetei oly számosak (2.935), hogy kétségtelenül tévedések fordulnak elő a halálokbejelentéseknél az előbbiek rovására.

felüli (5-32), mert ezeknél is gyakori az olyan kis üzem, a hol a mester maga is dolgozik. A könyvnyomdászoknál főleg a segédszemélyzet esik gyakran (6-19) a tudóvész áldozatául. A cipészek és csizmadiák közt inkább a segédszemélyzet halandósága nagyobb. a kovácsok és lakatosok sorában pedig az önállóké. Talán onnan is magyarázható ez az utóbbi eltérés, hogy a kovács- és lakatos segédek egy része különböző gyárakban dolgozván, az egyéb iparágak rovatába került; e gyűjtötételnél a segédszemélyzet csakugyan nagyobb arányú tudóvészhalálózást mutat, mint az önállók. Átlagon aluli a molnárak halandósága s a segédszemélyzeté itt különösen jóval kedvezőbb, mint az önállóké; ennek a megfejtését hihetőleg abban lehet keresniünk, hogy a nagy malmokban alkalmazott munkások részben a különböző ágbeli napszamosok közt vannak elkönyvelve s ezek halandóságát növelik.

Az őstermelésnél a mezőgazdasági munkások és kisbirtokosok tudóvészhalandósága magas arányú (6-45, illetőleg 5-16); s mivel a tudóvész területi elterjedésénél láttuk, hogy Alföldünk milyen veszedelmes góczot képvisel, nyilvánvaló, hogy a földműves népnek ez a nagy halandósága főleg a magyar paraszt életét fenyegeti.

A közlekedés alkalmazottjainál ismét elénk tárul, hogy a postás (különösen a tisztviselő és kevésbé az alacsonyabb rendű alkalmazott) sokkal inkább ki van téve a fertőzés veszélyének, mint a vasúti alkalmazott. Ezer élöre esik tudóvészhalálózás:

a vasúti.....	} tisztviselőknél	2-81
a postai.....		4-59
a vasúti.....	} altiszti és szolgátszemélyzetnél	2-78
a postai.....		2-96

A postai tisztviselő zárt hivatali helyiségben tartózkodik s azt tölti meg az őt kereső közönség a fertőzés minden lehetőségével; a vasúti tisztviselő többet van szabadban s így jobban el is kerülheti a fertőzést. A postai altiszti és szolgátszemélyzet szintén többet jár a levegőn s kevésbé ül zárt helyiségben, mint a tisztviselő s ezért fertőzése kisebb.

A közszolgálati foglalkozások legtöbbszörében csak kevés marad a tudóvész okozta halandóság az országos átlag alatt, a miből bizvást következtethetjük, hogy e foglalkozások természete is növeli a tudóvészre való dizpozíciót, mert hiszen más-

felől az egészségügyi szabályok megtartása s a fertőzéstől való tudatos óvakodás feltehetőleg ennél az osztálynál a legnagyobb. Ki kell emelnünk mégis, mint feltűnő magas arányokat, a községi tisztviselők 6·57-es halandóságát, a melyet a napszámosokon kívül csak néhány igen veszélyeztetett iparág mul felül, továbbá a díjnokokét, a mely 5·93-as arányával szintén nem marad messze mögöttük.

A községi tisztviselőnél itt is a falunak, továbbá a zárt helyiséget látogató nagyközönségnek fertőző veszedelme, a díjnokoknál az ellenállást gyöngítő szerényebb anyagi helyzet játszik közre.

A nők tudóvész halandósága — főleg azért, mert szintén inkább vannak zárt helyiségben, — általában nagyobb a férfiakénál s a kereső nőké országos átlagban ezer élőhöz viszonyítva 5·16-ra emelkedik.

Ez az átlag azonban sokkal nagyobb szélsőségeket takar, mint a kereső férfiak tudóvész halandósága. Az apáczáknál például több mint háromszorosra emelkedik a halandósági arány 15·92-re, s túlnyomó részük még 40 éves kora előtt áldozatul esik a tuberkulózisnak. A napszámosasszonyok halandósága is oly magas, hogy a férfiak közt nem találunk rá példát (10·20); az őstermelésnél ismét a mezőgazdasági munkások s a kisbirtokosok asszonyai közt szedi a tudóvész leginkább az áldozatait (9·34, illetőleg 8·36), mindkét ágnál sokkal nagyobb halandóságot okozva, mint ugyanazon ágak férfinépeességében.

A szabónők és varrónők közül az önállók tuberkulózis-halálózása majduem kétszer akkora, mint a segédszemélyzeté (6·03, illetve 3·20), holott a férfiaknál a segédek élete látszott inkább veszélyeztetettnek. A magyarázat elsősorban a korviszonyokban keresendő: az alkalmazottak zöme (mintegy háromnegyede) 20 évnél fiatalabb, a mely korban a tudóvész még nem fejezi be pusztító munkáját; az önállók túlnyomórészt 20 és 30 év közöttiek, a mikor a tuberkulózis-halálózás már sokkal nagyobb-fokú. Különben bizonyos mértékig a vagyoni helyzet is közre játszik itt: a sok nyomorgó özvegyasszony és leány, a ki otthonában hajtja napestig a varrógépet, s gyöngye keresete, hiányos táplálkozása, görnyedő életmódja szinte predesztinálja a tudóvészre, legnagyobbbrészt önállónak van kimutatva, mert nem egy

munkaadó részére dolgozik; a divatszalonok alkalmazottjai kedvezőbb kereseti és egészségügyi viszonyaik mellett, — viszont a segédszemélyzet számát szaporítják.

A női segédmunkaerők a cipészeknél s a könyvnyomdászoknál — e két, a férfiaknál is kedvezőtlen halandósággal járó foglalkozásban, — vannak leginkább kitéve a tüdővésznek.

Az eltartottak halandósága a férfiaknál és nőknél egyaránt nagyjában követi a keresőkét; ugyanazon foglalkozásokban, a hol a kereső nagyobb mértékben ki van téve a tüdővésznek, természetesen nagyobb a valószínűsége annak is, hogy a vele egy háztartásban élőkre áttérjed a fertőzés.

Itt tehát csak azt az adatot kell kiemelniünk, hogy bár a házi cselédek maguk az átlagnál jóval kisebb mértékben esnek a tüdővész áldozatául (mert szolgálatadójuknál sokkal higiénikusabban élnek, mint a velük egy társadalmi állásban lévők egyebütt), mégis gyermekeiket a már többször említett okoknál fogva (falura kihelyezés, mesterséges táplálás, hiányosabb gondozás sth.) a tüdővész is legjobban pusztítja.

Megvilágítja ezt a következő néhány adat:

	Ezer élöre és tüdővész- halálozas
Kereső nők általában.....	5.16
Ebből házi cselédek.....	2.12
Eltartott férfiak általában.....	1.51
Ebből házi cselédek eltartottjai.....	5.13
Eltartott nők általában.....	3.03
Ebből házi cselédek eltartottjai.....	5.13

*

A *tüdő- és mellhártyagyulladás* szintén a leggyakoribb halálokok közé tartozik; mint az alábbi összeállítás mutatja, kisebb ingadozások mellett nagyjában változatlanul egyforma veszedelmet képvisel s évenként közel ötvenezer halálesetét okoz.

	Tüdő- és mellhártya- gyulladásban elhalt	
	összesen	esik 1.000 lélekre
1896—1900. évek átlaga	43.604	2.31
1901—1905. „ „	47.014	2.38
1906—1910. „ „	48.509	2.37
1909—1912. „ „	47.702	2.28

Előre kell ugyan bocsátanunk, hogy a tüdőgyulladás gyakorta másodlagos betegség s halálloki statisztikánk javulása csökkenthetné az ezen a czímen kimutatott halálesetek számát. Jellemző e tekintetben, hogy a külföldön csak Szerbia tüdőgyulladásos halandósága nagyobb s Ausztriáé nem sokkal kisebb, mint a miénk; valószínű, hogy egyebütt a halálloki statisztika jobb és praecizzebb megjelölést használ.

Legpusztítóbb a tüdő- és mellhártyagyulladás az emberi élet kezdő és végső szakaszaiban. Míg általában ezer előre 2-28 tüdő- és mellhártyagyuladásból eredő haláleset jut, a 7 éven aluliaknál ez az arány 6-on felül emelkedik (fiúk 6-49, lányok 6-09), a serdülő korban s a produktív korban is a 40-ik életévig egészen jelentéktelen, azután ismét emelkedni kezd, hogy a 60 évnél idősebbeknél a második maximumot érje el, ismét 6 körüli arányszámmal.

Az idesorolt haláleseteknek mintegy fele tehát mint gyermekhalandóság érdemel figyelmet s szintén abból a szempontból, a mit a gyermekhalállokok legtöbbször ki kellett emelnünk, hogy nem mint kikerülhetetlen végzet lebeg a fiatal sarjadék fölött, hanem mint olyan halálnem, a mi a szülők nagyobb gondosságával, az orvosi ellátás terjedésével jelentékenyen csökkenthető volna. Valószínű, hogy az esetek nagy részénél nem is közvetlen megbetegedésről van szó, hanem egyes fertőző bajok (szamárhurut, kanyaró, influenza stb.) folyamányairól; kedvezőbb közegészségügyi viszonyok mellett ezeknél szintén lehetséges volna nagyobb mértékű megelőzés.

A gyermekkori tüdő- és mellhártyagyuladást — egy-két olyan kivétellel, a hol az absolut számok alacsony volta miatt az eltérést inkább lehet a véletlen játékának tekinteni, — minden foglalkozási ágnál a fiúkra látjuk veszedelmesebbnek: a fiúszervezet kevésbé ellenálló volta tehát ebben a vonatkozásban is megnyilvánul.

Fiúknál és lányoknál egyaránt ott a legmagasabb a halálozási arány, a hol a gyermekek gondozását eddigi megfigyelésünkönél is a legkezdetlegesebbnek találtuk: a házi cselédek gyermekeinél. Itt a fiúk közül ezer lélekre 30-16, a lányok közül 27-5 hal el hét évnél fiatalabb korban tüdő- és mellhártyagyuladásban. Tíz ezreléket meghaladó még a

napszámososztály gyermekeinek halandósága is, valamint a mezőgazdasági munkásoké.

Egyes iparágakban szintén magas arányszámokat találunk s az ipari segédszemélyzetnél nagyobb is a halandóság, mint az országos átlag, de ezt ellensúlyozzák az önálló iparosoknál mutatózó jóval alacsonyabb arányok.

Az őstermelésnél általában az átlagkörüli a tüdő- és mellhártyagyulladásban elpusztult gyermekek aránya; a bányamunkásoknál rosszabbak, viszont a közlekedésnél s a kereskedelemben sokkal jobbak a viszonyok s legkevesebb gyermek esik e betegségek áldozatául a közszolgálati ágak és szabad foglalkozások körében.

Általában tehát azoknál a foglalkozásoknál kisebb a halandóság, a hol a gyermek nagyobb gondozásban és gyorsabb orvosi segítségben részesül.

Más képet kapunk, ha a felnőtteknek, a keresőknek halandóságát vizsgáljuk. Tüdő- és mellhártyagyulladásban hal el a kereső férfiaknak 1·65, a kereső nőknek 1·85 ezreléke. Már így átlagban is kedvezőtlenebb valamivel a nők halandósága.

Azonban csak a keresőké. Ha az összes 20—60 éves korban lévő férfiak és nők tüdőgyulladásos halandóságát hasonlítjuk össze, arra való tekintet nélkül, hogy keresők-e vagy eltartottak, a férfiak arányszámát találjuk magasabbnak: ez 1·38, a nőké pedig 1·12 ezrelék.

Egyes foglalkozási ágaknál azonban különösen felöltő, mennyivel több kereső nő esik a tüdő- és mellhártyagyulladás áldozatául, mint férfi. Így az őstermelés legnépesebb kategóriáiban, a kisbirtokosoknál s a mezőgazdasági munkásoknál, az iparban a korcsmárosiparnál (önállóknál és segédszemélyzetnél egyaránt), a kereskedelemben alkalmazott segédszemélyzetnél s végül a különböző ágbeli napszámosoknál s különösen a házi cselédekénél.

Bár e női foglalkozások mutatnak valami közös jellemző vonást, a fizikai munkával való megterheltséget, a mi a tüdőgyulladásra való diszpozíciót növelheti, mégis nem kell felejtenünk, hogy a nőknek ez a nagyobb halandósága itt viszonylagos s csupán azt jelenti, hogy a 60 éven felüli korban, a mikor a tüdőgyulladás gyakoribbá válik, a nőknek nagyobb hányada ebben a

betegségben hal el, míg a férfiak közt egyéb halálokok (pl. az idegrendszernek, az érrendszernek betegségei stb.) viszonylag gyakoribbak.

A kereső férfiak sorában természetesen azok a foglalkozások vannak legkevésbé kitéve a tüdő- és mellhártyagyulladás okozta halandóságnak, a hol a népesség korösszetételében legkisebb hányad jut a 60 éven felüliekre. Az ipari tisztviselők és segédek s a kereskedelmi tisztviselők és segédek s a véderő személyzete mutatják tehát a legkedvezőbb, az egy ezreléken is alul maradó arányszámokat.

Nagyobb azonban a tüdőgyuladásból származó halál eshetősége az őstermelésben a kisbirtokosoknál, mezőgazdasági munkásoknál s az erdészeti segédszemélyzetnél, vagy a bányászatnál, az önálló iparosoknál általában, különösen a kovácsoknál, lakatosoknál stb. Legmagasabb (ezer élöre 2·91) a napszámosoknál, de figyelemreméltóan nagy egyes közszolgálati ágaknál is, így főleg a papoknál és szerzeteseknél (2·58), azután a három hivatalnok-kategóriánál, a megyei és városi (2·17), az állami (1·84) és a községi (1·82) tisztviselőknél, holott ezeknél a 60 éven felüliek már kisebb hányadát teszik a keresőknek.

A magyarázatát főleg az utóbbi foglalkozások nagyobb szerepének csak orvosi szakismeret adhatná meg. Lehet, hogy a vérkeringési szervek huzamosabb lefolyású megbetegedései — a melyek e foglalkozásoknál inkább megokolhatók, — mintegy előkészítik a testet a tüdőgyulladás kedvezőtlen kimenetelére; bizonyos pillanatnyilag szerzett diszpozíciók pedig — a melyek sorában az erős munka is szerepet játszhatik, — a betegséget erőre juttatják s így közvetve mégis a foglalkozásnak is megvan a maga befolyása a tüdőgyuladással halandóságra.

Nagyon elterjedt, mint említettük, a tüdőgyulladás a napszámosoknál, már a 40-ik életév előtt is, azután a bányászoknál, a kőknél főleg 40 éven felül játszik nagy szerepet s 60 éven túl már ezer élő közül 21·68 áldozatot szed. Nem lehetetlen, hogy e két foglalkozási csoportnál az alkoholizmusnak is erős befolyása van a tüdőgyulladás halálos kimenetelének gyakoriságára.

*

A *vérkeringési szervek* betegségeinek jelentősége egyre nő haláloki statisztikánkban. 1896 óta e halálokok szerepe a következő:

Évescsoportok	Szervi szívbaj folytán meghalt		Vérkeringési szervek betegségei folytán meghalt		
	összesen	esik 1.000 lélekre	összesen	esik 1.000 lélekre	
Az 1896—1900.....	} éves át- lagában	5.639	0.30	10.325	0.55
> 1901—1905.....		9.173	0.47	14.329	0.73
> 1906—1910.....		11.679	0.57	17.499	0.85
> 1909—1912.....		13.126	0.63	19.326	0.92

Közel húszezer áldozatot temetünk már el évenként, 1896 óta majdnem megkétszereződött a számuk, a szervi szívbajban elhunytaké pedig jóval több mint kétszeresre emelkedett. Talán itt is közrejátszik a lassan pontosabbá váló diagnózis, de másfelől valószínűleg e betegségnél a legindokoltabb az a gyanunk, hogy a kimutatott számok távolról sem fedik a valóságot s igen sok vérkeringési bántalomból eredő halálokot könyvelünk el vagy az idegrendszer betegségei közt mint gutaütés folytán bekövetkezett, vagy pedig az aggkori végkimerülésnek, vízbetegségnek stb. nagyon változatos halálokokat tartalmazó gyűjtőnevei alatt. A nem orvos halottképek nomenklaturájában ugyanis egyáltalában nincs rovat a vérkeringési szervek megbetegedései számára.

Még azt sem merjük határozottan állítani, hogy a szervi szívbajnak azt a külön kiemelését, a melyet a fönti összeállításban tettünk, a haláloki bevallások megbízhatósága eléggé indokolja-e? Kétségtelen, hogy közegészségügyi szempontból, de közgazdasági érdekből is kívánatos volna tudnunk, mekkora hányadban szerepelnek a vérkeringési betegségek között azok, a melyek többnyire gyors lefolyásúak s idő előtt teljes munkaképtelenséget okoznak, s mekkorában azok a vérkeringési bántalmak, a melyek a keresőképességet hosszú ideig csak alig észrevétlenül befolyásoló lassú folyamatok.

A kereső foglalkozásúak általában erősebben ki vannak téve a vérkeringési szervek megbetegedéseinek, mint az eltartottak, ezer élöre a keresők közt 1.44, csupán a szervi szívbaj halottjai

közt 0·86, az eltartottak közt pedig 0·74, illetve 0·49 haláleset jut. Keresőknel úgy, mint az eltartottaknál negyven éven alul még szórványos az ezen bajok által okozott haláleset (az eltartottaknál a 7—19 éves életkor is veszélyesebbnek látszik, mint a 20—39 év közötti); negyvenen túl már gyakoribb, az esetek zöme azonban a 60 éven felüli életkorra esik. Természetszerűen oly foglalkozási osztályokban, a hol a fiatalabb életkorok képvisellete erősebb, a halandóság súlya áttolódik a fiatalabb évjáratokra, sőt egyes foglalkozási csoportoknál a korösszetétel nem is magyarázza meg a fiatalabb évek erősebb halandóságát, úgy hogy itt már a foglalkozással járó fokozottabb veszélyre kell gondolnunk. Az őstermelés látszólag nem tartozik a veszélyesebb foglalkozások közé: itt a vérkeringési szervek betegségei adataink szerint az átlagosnál kevesebb halálozást okoznak.

Nem szabad azonban felednünk, hogy épen az őstermelő népesség halálokait állapítják meg leginkább a nem orvos halottkémekek, a kik a föntiek szerint vérkeringési betegség folytán bekövetkezett halálozást nem is jelenthetnek be.

A gazdasági tisztviselők már súlyosabban adóznak; veszteségük magánál a szervi szívbjajnál ezer élöre 2·16, sokkalta nagyobb, mint az ipari, kereskedelmi, postai tisztviselőké, sőt mint a közszolgálati ágak némelyikéé is. Az értelmiségi foglalkozások közül erősebben vannak fenyegetve a vasúti tisztviselők (a fiatalabb korosztályokban is; arányuk ezer élöre 2·93), továbbá az állami tisztviselők (2·82), a megyei és városi tisztviselők (2·89), az orvosok (2·18), a papok és szerzetesek (2·11), s a katonatisztek (2·80).

A kép tehát eléggé hasonló ahhoz, a mit az idegrendszer betegségeinél fogunk tapasztalni; a szellemi munkások veszélyeztetettsége itt is nagyobb s kívülök, úgy mint ott, a legerősebb fizikai munkát végző napszámosoké, a kiknek vesztesége a szervi szívbjajnál ezer élöre 3·18.

Úgy az erős szellemi elfoglaltságnál, mint a terhes testi munkánál gyakoriak lehetnek a vérnyomásingadozások, a melyek a vérkeringési szervek betegségeit okozhatják.

Az ipar körében csak az önállók közül szükséges néhány foglalkozást, így a korcsmárosokét, mészárosokét, hentesekét stb. felemlitenünk, mint a hol a szívbjaj áldozatainak száma figyelemre-

méltóan az átlag fölé emelkedik, viszont azonban jóformán nincs egyetlen iparág sem, a melyben az eltartottak halandósága ne volna jóval az átlagos fölött. Vajjon nincs-e erre befolyással az, hogy a kisiparos s az ipari munkás felesége gyakran nehezebb viszonyok közt él s háztartása körében terheesebb munkát végez, mint a kereső nő, vagy a mezőgazdasági népesség asszonyai?

Az *idegbetegségek* csoportja, ha a görcsöket a már fentebb említett azon okból, mert feltehetőleg igen gyakran nem az idegrendszer közvetlen megbetegedésének tünetei, figyelmen kívül is hagyjuk, még mindig elég jelentékeny s növekvő számú áldozatot kíván, évenként több mint 21.000 halálesetet okozva. Ezek közül azonban, mint az alábbi összeállításból látszik, tízezer az agygutára és gutaütésre esik, a mely utóbbi halálokat a nem orvos halottképek is használják nomenklaturájukban. Az pedig elég kétséges, hogy e megnevezés mindig helyénvaló-e s az apoplexián kívül nem illetnek-e ezzel a megjelöléssel egészen más természetű, a vérkeringési szervek betegségeinek körébe tartozó hirtelen haláleseteket?

Évescsoportok	Idegben (görcsök nélkül) elhalt		Gutaütésben elhalt összesen	Idegben elhalt összesen (Gutaütésben elhalt összesen)
	összesen	esik 1.000 bélékre		
Az 1896—1900	19.579	1'04	8.972	45 8
» 1901—1905				
» 1906—1910				
» 1909—1912				

Aggodalmainkat növeli, hogy az idegrendszer betegségeiből eredő halálokok megállapításánál, — bár folyton növekvő arányban, — de még mindig csak az esetek felénél áll rendelkezésünkre orvosi diagnózis. Adataink nyomán tehát nem merhetünk túlságos messzemenő következtetésekbe bocsátkozni.

Néhány tanulságos adatesoport nyomban így is megragadhatja a figyelmünket. Elsősorban az, hogy az idegrendszer betegségei címén kimutatott halálokok inkább a férfinépeletről származnak: százezer férfi közül 121, százezer nő közül

91 halt el idegbetegségek következtében. De a kereső foglalkozás befolyása még nagyobb, mint a nemi különbség: százezer kereső férfi közt 136, az eltartottak közt 95, százezer nő közül 109, az eltartottak közül 86 halottat találunk.

A keresőknek ez a nagyobb halandósága valószínűleg jórészt a vérkeringési szervek betegségeiből ered, s azért tán nem is való az idegrendszeri betegségek közé; a férfiak nagyobb szerepét bizonyára nem kis mértékben a syphilis is okozza.

A kereső férfiak és nők kormegoszlása sincs minden tanulság nélkül, a hogy a következő összeállítás mutatja:

Korcsoport	Az idegrendszeri betegségek halottjai közt kimutatott kereső			
	férfiak		nők	
	szám- szerint	%	szám- szerint	%
20 éven alul	293	3·2	121	5·0
20—39 éves	1.366	15·0	338	13·8
40—59 éves	3.135	34·4	736	30·0
60 éven felül.....	4.313	47·4	1.254	51·2
Ismeretlen korú	2	0·0	—	—
Összesen.....	9.109	100·0	2.449	100·0

A férfiaknál megközelíti, a nőknél meg is haladja az abszolút többséget azoknak a száma, a kik a 60-ik életévüket is elérik. Sokkal kedvezőtlenebb viszont a nők halandósága a legalacsonyabb korosztályban, 20 éven alul, annyira, hogy bár a következő korcsoportban, a 20—39 évek között már a nők javára fordul a helyzet, a két korcsoportot összefoglalva, a 40-ik életév elértéig még mindig valamivel kedvezőtlenebb marad a nők halandósága a férfiakénál.

Látszólag ellenmondás nyilvánul itt meg: a nők fiatalabb korokban kevesebb ellenálló erőt tanúsítanak a betegségekkel szemben, később pedig szívósabbaknak és ellenállóbbaknak mutatkoznak a férfiaknál.

Az ellenmondást segít megfejtetni az adatoknak foglalkozási csoportok szerinti vizsgálata, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a kereső foglalkozás fogalma mennyire másként alakul férfinnál és nőnél. Keresőnek tekinti például statisztikánk azt a földművesasszonyt, a ki férjének gazdaságában segédkezik, tehát a

termelő munkában részt vesz ; eltartottnak azonban a kisiparos feleségét, a ki a háztartásnak, mosásnak stb. sokszor igen nehéz teendőivel egymaga vesződik, de férjének ipari munkájában nem segítkezik. A megkülönböztetésnek lehet gazdasági jelentősége, de a nő fizikuma szempontjából, s a különböző betegségekre való diszpozíciója szempontjából már sokkal lényegtelenebb a különbség. Még szembetűnőbb példára akadunk az úgynevezett egyéb foglalkozásoknál, a mely gyűjtőnév alatt a magánzókat, tőkéseket, járadékosokat, nyugdíjasokat, stb. foglaljuk össze. A törvényszéki bíró felesége eltartott, a törvényszéki bíró nyugdíjas özvegye kereső ; a tőkepenzes nő addig, míg férje él, eltartott, ha pedig az meghal, kereső, holott a nő aktív tevékenysége, s az egészségre befolyással bírható munkája között alig van különbség.

Ha tehát ahhoz a kényes, de nagyon időszerű problémához nyúlunk, hogy a nőknek az utóbbi évtizedekben megnövekedett a háború óta pedig jelentőségében még inkább megsokszorozódott kereseti tevékenysége fizikumukra milyen visszahatással van, akkor mindenesetre külön kell vizsgálnunk azokat a kereseti ágakat, a hol a nő az élet küzdelmében a férfival egyenlően veszi ki részét, és külön azokat, ahol munkájuk inkább csak címben különbözik az eltartottakétól. Vizsgálódásunk még így sem tökéletes, mert a nő rendszerint rövidebb ideig marad meg egy foglalkozási ág körében, s férjhez menetelével, vagy egyéb módon hamarabb kivonhatja magát a foglalkozásnak esetleges egészségrontó hatása alól, mint a férfi ; s így a két nem kormegoszlása sem egyenletes.

Mint az alábbi tábla mutatja, az iparban, közlekedésben, közszolgálatnál alkalmazottak, továbbá a házi cselédek sorában, tehát mind olyan foglalkozásoknál, a melyek a nőtől is nagyobb teljesítményt kívánnak, az idegrendszer betegségeiben elhúnytak gyanánt kimutatottak között a nőknek sokkal nagyobb százaléka pusztul el fiatalabb korban, mint a férfiaknak.

Akár valóban idegrendszeri megbetegedés ez mind, akár egyéb, a nagyobb halandóság kétségtelenül a női fizikum kisebb teljesítőképességére vall. Még az őstermelésnél is kedvezőtlenebb valamivel az arányuk mint a férfiaké, de már a napszámosoknál jobb (a nőnél a napszámba járás inkább ideiglenes s átmeneti foglalkozás, mint a férfinál), jobb a kereskedelemnél is, a hol talán

Az idegrendszer betegségeiben elhunyt keresők kor- és foglalkozási csoportok szerint.

Foglalkozási csoportok	20 éven alul		20—39 éves		Összesen 40 éven alul		40—59 éves		60 éven felül		Ismeretlen korú		Összesen		
	szám- szerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%	
Östermetelés	{ férfiak	171	3.2	647	12.3	818	15.6	1.606	30.5	2.840	54.0	1	0.0	5.265	100.0
	{ nők	58	4.2	183	13.2	241	17.4	423	30.4	725	52.2	—	—	1.389	100.0
Lpar	{ férfiak	82	4.9	337	19.0	419	24.8	648	38.2	627	37.0	—	—	1.694	100.0
	{ nők	20	11.8	35	20.6	55	32.4	58	34.1	57	33.5	—	—	170	100.0
Kereskedelem	{ férfiak	13	3.0	68	15.7	81	18.7	192	44.2	161	37.1	—	—	434	100.0
	{ nők	1	1.8	5	8.8	6	10.6	20	35.1	31	54.3	—	—	57	100.0
Közlekedés	{ férfiak	4	1.3	56	17.8	60	19.1	154	49.1	100	31.8	—	—	314	100.0
	{ nők	1	12.5	1	12.5	2	25.0	4	50.0	2	25.0	—	—	8	100.0
Közszolgálat	{ férfiak	4	0.7	91	16.0	95	16.7	239	42.0	235	41.3	—	—	569	100.0
	{ nők	2	4.8	8	19.0	10	23.8	15	35.7	17	40.5	—	—	42	100.0
K. m. u. majszámos	{ férfiak	11	2.7	72	17.4	83	20.1	158	38.1	173	41.8	—	—	414	100.0
	{ nők	6	2.1	39	13.5	45	15.6	98	34.0	145	50.4	—	—	288	100.0
Házi eseléd	{ férfiak	3	9.7	4	12.9	7	22.6	12	38.7	12	38.7	—	—	31	100.0
	{ nők	32	18.5	53	30.6	85	49.1	52	30.1	36	20.8	—	—	173	100.0
Egyéb foglalkozás	{ férfiak	2	1.0	20	12.5	28	13.6	54	26.0	125	60.0	1	0.6	208	100.0
	{ nők	1	0.3	14	4.4	15	4.7	66	20.5	241	74.8	—	—	322	100.0
Összesen	{ férfiak	290	3.2	1.301	14.6	1.591	17.8	3.063	34.3	4.273	47.9	2	0.0	8.929	100.0
	{ nők	121	4.9	338	13.8	459	18.7	736	30.1	1.254	51.2	—	—	2.449	100.0

a férfiaknak exponáltabb s fáradtságosabb munkája okozza az eltérést, mindenkéül pedig jobb az egyéb foglalkozásoknál, a hol a legtöbb magas korban elhunyt nőt találjuk, egyfelől azért, mert e csoportba általában már bizonyos előrehaladottabb korban kerül be, másfelől azonban kétségtelenül azért is, mert itt nem végez közvetlen kereső munkát.

A kereső férfiaknál átlagban 1·36, a kereső nőknél 1·09 ideg-betegség czímen kimutatott halálozás esik ezer élöre.

Az őstermeléssel foglalkozók halandósága a férfiak között valamivel jobb ennél az átlagnál, az iparban úgy a férfiaknál, mint a nőknél még kedvezőbb. A kereskedelemmel és közlekedéssel foglalkozók sorában a férfiak halandósága növekszik, a nőké azonban még mindig az átlagon alul marad, sőt nem éri azt el a közszolgálati foglalkozásoknál sem, a hol pedig a férfiaké már igen magasra szökken.

E főcsoportokon belül azonban egyes foglalkozási ágak halandósága oly magas, hogy érdemes egyenkint is szemügyre vennünk azokat a foglalkozásokat, a melyekben ezer élöre számítva a halálozás a kereső férfiaknál vagy nőknél legalább 2-öt tett.

Ezek a foglalkozások a következők :

	Kereső	
	férfiak	nők
Gazdasági tisztviselő	2·66	—
Őnálló asztalos.....	2·23	—
> cipész és csizmadia	2·39	—
> korcsmáros.....	3·09	—
> kovács és lakatos.....	2·45	—
> szabó	2·52	—
> kereskedő	2·82	—
Vasúti tisztviselő	3·32	—
Postai >	2·49	—
Állami >	3·04	—
Megyei, városi tisztviselő	3·84	—
Községi tisztviselő	3·56	—
Ügyvéd	2·60	—
Orvos	3·21	—
Középiskolai tanár	2·72	—
Népiskolai tanító	2·55	4·22
Pap, szerzetes	3·87	—
Egyéb közszolgálat	2·27	—
Napszámos	2·76	3·82
Egyéb foglalkozás.....	—	2·09

A legsúlyosabb testi munkát végző napszámosok mellett, a kiknek halandósága különösen a nők sorában igen nagy, e soro-

zából élesen kívánnak magas halandósági arányukkal a szellemi munkások, főleg pedig a hivatali pályán működők.

A férfiak közt a legmagasabb halandóságot mutatják az állami tisztviselők, azután a papok, szerzetesek, a megyei, városi, községi vasúti tisztviselők. Kedvezőtlenebb az orvosok halandósága is, mint pl.: a gazdasági tisztviselőké, vagy ügyvédeké, a kik mégis kevésbé helyhez kötött, szabadabb foglalkozást űznek. A legmagasabb halandóságot pedig, ezer élöre 4·21-et, a népiskolai tanítónőknél találjuk, a kikenél azonban az agyhártyagyulladás elég gyakori halálok, s föltehető, hogy itt megint nem tulajdonképeni idegrendszeri betegségről van szó, hanem jórészt gümőkórról.

Az ilyen példák is mutatják, hogy a haláloki bejelentések mai megbízhatósága mellett túlzásba nem szabad mennünk következtetéseinkkel. Annyi mégis valószínűnek látszik adatainkból, hogy a szellemi munkásnál nagyobb az eshetőség arra, hogy az idegrendszer betegségeinek esik áldozatul, ha a foglalkozás nem is jelent még közvetlenül ható okot, hanem csak a diszpozíció növekvését. Nem hatástalan az a tényező sem, hogy a szellemi munkás inkább városi lakos, s így olyan városi fertőző veszedelmeknek, a melyek végeredményben az idegrendszert támadják meg, jobban ki van téve, a szellemi munkával járó izgalmak azután a kórelőlyást kedvezőtlenebbé teszik.

Számszerűleg nem sok — évenként mintegy 2.500 — halálessettel járnak a *szülő nők betegségei*, a melyek azonban azért figyelemre méltók, mert aránylag fiatal korban szedik az áldozataikat s így megakasztják a további termékenységet s az anya nélkül maradt és így mesterségesen táplált gyermekek halandóságát is növelik. E bajoknál érezzük legjobban a betegedési statisztika hiányát; a szülésnél előforduló rendellenességek, a melyek igen gyakran gondatlanságnak, kellő ápolás hiányának stb. a következményei, csak akkor jutnak statisztikánknak tudomására, ha azok közvetlenül halálra vezettek. Azoknak a szerencsétlen nőknek a számáról, a kik fölkelnek ugyan a gyermekágyból, de elbetegesedve, elnyomorodva megsínylik azt s termékenységüket is veszítik, nincsenek adataink; pedig népszaporodásunk érdekében ezeknek az eseteknek a megelőzéséről is nagyon kívánatos volna gondoskodni.

Halálozási statisztikánk a fertőző gyermekágyi lázat különválasztja a szülésből eredő többi halálokból. Minthogy azonban föltehető, hogy a halálok megállapítása nem mindig megfelelő, — a nem orvos halottkémnek nomenklaturájában csupán a »gyermekágy« megjelölés foglaltatik az összes szülésből eredő betegségekre, — az alábbiakban a gyermekágyi lázat külön kitüntetjük ugyan, de egyúttal egybe is foglaljuk a szülésből eredő többi halálokkal.

	Gyermekágyi láz folytán meghalt		Szülésből eredő betegségek folytán (gyermekágyi lázzal együtt) meghalt	
	összesen	esik 1.000 lélekre	összesen	esik 1.000 lélekre
1896—1900	616	0·03	2.968	0·16
1901—1905	645	0·03	2.678	0·14
1906—1910	793	0·04	2.656	0·13
1909—1912	881	0·04	2.579	0·12

A kép első pillanatra elég megnyugtató; bár igen lassú ütemben, de folytonos javulás mutatkozik, s a születésből eredő betegségek egyre kevesebb halálozást okoznak. Épen ezért nem nyugtalanító a másik adat sem, a mely szerint a gyermekágyi láz áldozatainak száma egyre fokozódnék: minthogy az összes szám ennek daczára csökken, ez csupán azt jelenti, hogy az orvosi kezeléseknél s a megbízható diagnózisoknak száma növekvő, a mi talán a haláltól megmentett nőknek előttünk ismeretlen számát is növeli.

A szülésből származó betegségek áldozatainak legnagyobb része a 20—39 éves korcsoportban hal el; főleg őstermelőknél, a hol a korai férjhezmenés inkább dívik, találunk nagyobb számban 20 évnél fiatalabb halottakat is.

A foglalkozási csoportok szerint a vizsgálódás csak kevés tanulságot ígér, mert a különben is csekély halálozás meglehetősen szétaprózódik a különféle foglalkozások közt.

Figyelemre méltó mindenekelőtt, hogy a kétségtelenül gyermekágyi láznak minősített halálokok, a melyek országos átlagban a kereső nőknél 0·07, az eltartottaknál 0·09 halálesetet okoznak ezer lélekre, ettől az átlagtól nem mutatnak nagyobb eltéréseket a különböző foglalkozásokban sem; csak a legnehezebb testi munkát végző nők, a mezőgazdasági munkások s a különböző ágbeli napszámosok halandósága nagyobb ebben a vonatkozásban is.

Ha a szülésből eredő összes haláleseteket egybefoglaljuk, akkor már valamivel élesebb különbségekre akadunk. Az első adatunk, a mely a keresőknél nagyobb halandóságot állapít meg mint az eltartottaknál (amott ezer élöre 0.32, itt 0.22), az östermelők s a napszámosok kedvezőtlen arányaiban gyökerezik. A kisbirtokos nőknél az arány 0.67-re szökken föl, s még az eltartottaknál is 0.33-ig emelkedik; a mezőgazdasági munkásoknál 0.55, illetve 0.27-tel szintén a legrosszabbak közé tartozik. A nehéz testi munka egyfelől, s a gyermekágy körül elkövetett gondatlanságok, korai fölkelés stb. másfelől, elég magyarázatát adják ennek a nagy halandóságnak. De talán biztatóak ezek az adatok arra is, hogy a higienikusabb felfogás terjedésével itt még nagy javulásra számíthatunk, mert oly foglalkozásokról van szó, a melyek a női szervezettel és élethivatással nem ellenkeznek.

A főt említetteken kívül minden más foglalkozási ágban — a hogy gyér adataink mellett megállapíthatjuk, — a kereső nők halandósága kisebb az átlagosnál, s kisebb az eltartottakénál is. Az eltartottak halandósága a közszolgálati ágakban meghaladja az átlagot.

Kevés esetről van ugyan szó, mégis, talán lehet arra következtetnünk, hogy a középosztálynak hosszan iskolázó s a testi fejlesztést eléggé elhanyagoló leánynevelése is közrejátszik ebben.

A rák az egyetlen betegség, a melyről Magyarországon már korábban is — 1903-ban, — tüzetes statisztikai fölvétel készült. Halandóságunk szempontjából ez a baj nem annyira azért fontos, mintha nagy tömegeket ragadna el, hanem azért, mert nálunk épúgy, mint a külföldön is látszólag állandóan terjedőnek mutatkozik. Hazai adataink a következők:

	Rákban elhalt	
	összesen	esik 1,000 lélekre
1896—1900. évek átlaga	4.971	0.26
1901—1905. „ „	6.842	0.35
1906—1910. „ „	7.972	0.39
1909—1912. „ „	8.637	0.41

Az irányzat tehát állandóan és erősen emelkedő s újabban évenként már 3—4 ezerrel több rákban elhaltról tudunk, mint 20 évvel előbb.

Kérdés azonban, hogy valódi emelkedésről s a kór terjedéséről van-e szó, vagy pedig csak arról, hogy az orvosi kezelés aránya nőtt, s így a halálok megnevezése és fölismerése javult, tehát nem annyira az esetek nagyobb aránya, mint a pontosabb diagnózis is növeli az eltolódásokat.

Erre a kérdésre bizonyos mértékig választ kapunk, ha a két rákstatisztika adatait összehasonlítjuk.

Korábbi rákstatistikánk főbb tanulságait az új feldolgozás — a mely annyiban szűkebb körű volt, hogy nem terjedt ki a rák által megtámadt szervek részletezésére, — általában megerősítette.

Most is úgy látszik, hogy keresőknél és eltartottnál egyaránt a női nem van erősebben kitéve a rák veszedelmének; a fiatalabb korban szórványosabban fordul elő ez a betegség, de veszedelme a korral növekszik; az őstermelésben és iparban foglalkozók között aránylag kevesebb áldozatot szed, mint a kereskedelem, közlekedés, különösen pedig a közszolgálat körébe tartozók közül.

Már ez a foglalkozási megoszlás is arra vall, hogy rákhalálozást a műveltebb osztályokban találunk többet, tehát ott, a hol az orvosi kezelés és fölismerés gyakoribb.

Néhány összehasonlítás a két fölvétel adatai közt még inkább megerősíti ezt a hiedelmünket.

Foglalkozási főcsoportok	Az oldal megnevezett foglalkozistoz tartozó 1,000					
	kereső férfi		kereső nő		eltartott nő	
	közül rákban elhalt az					
	1901— 1904	1909— 1912	1901— 1904	1909— 1912	1901— 1904	1909— 1912
	évek átlagában					
Mezőgazdaság	0·37	0·59	0·27	0·75	0·26	0·33
Erdészet.....	0·32	0·32	0·33	—	0·20	0·22
Bányászat.....	0·43	0·48	0·24	—	0·36	0·31
Ipar.....	0·63	0·62	0·61	0·66	0·55	0·55
Kereskedelem	0·68	0·74	1·03	1·06	0·57	0·57
Közlekedés	0·78	0·67	0·48	0·58	0·51	0·46
Közszolgálat	1·07	0·98	0·84	0·61	0·69	0·62
Védernő	0·10	0·11	—	—	0·63	0·44
K. m. n. napszámos...	0·89	1·23	1·74	2·72	0·31	0·41
Házi eseléd.....	0·44	0·26	0·30	0·29	0·42	0·34
Egyéb és ismeretlen foglalkozás.....	1·42	0·83	2·36	2·05	0·85	0·89
Összesen.....	0·47	0·62	0·26	0·92	0·36	0·41

Két foglalkozási főcsoportnál találunk ugyanis az 1901—04. évekhez képest az egész vonalon emelkedést: az őstermelőknél és a napszámosoknál.

A többenél ingadozás, s itt-ott, például az eddigi tudomásunk szerint rákveszélynek leginkább kitett közszolgálati foglalkozásoknál csökkenés is mutatkozik. S minthogy az orvosi kezelés fokozódó igénybevételének épen az őstermelésnél és a napszámosoknál van még meg leginkább a további lehetősége, azt hiszem, valószínűséggel bír az a következtetés, hogy nem a rákveszedelem terjedése mutatja azt a szabálytalan alakulást, hogy bizonyos foglalkozásoktól elterelődik, másoknál pedig nő a hevessége és általában nem a rákesetek száma szaporodik, hanem a diagnózis nagyobb pontossága belevonja rákstatisztikánkba azokat az eseteket is, a melyek korábban még hiányoztak belőle s más halálokok közt könyveltettek el.

Az őstermelő nép nagy túlnyomósága azután megmagyarázza azt is, hogy miért nő szám szerint is oly erősen a rák gyanánt bejelentett halálesetek száma.

A további megfigyeléseket mindenesetre tanulságos lesz a jövőben is foglalkozási csoportonként végezni; ez bizonyos mértékig ellenőrzési mód is arra, hogy a rák valóságos terjedését attól a növekvéstől, a melyet a diagnózis fokozódó javulása idéz elő, meg lehessen különböztetni.

Befejezésül nem lesz talán érdektelen idézni azt a néhány külföldi adatot, a mely a mi munkánkkal összehasonlítható. Az egybevételnek sok nehézsége van; úgy a foglalkozások, mint a halálokok nomenklaturája sok eltérést mutat.

A szomszédos Ausztriával szemben például a halálokoknak több mint 60%-át nem lehet vagy nem érdemes a mi adatainkkal összemérni; a megmaradó kis hányad is nyújt azonban bizonyos tanulságokat.

A legfontosabb ezek közül, hogy a tudóvész nálunk a férfiaknál kevesebb áldozatot követel ugyan (nyilván iparunk kezdetlegesebb volta miatt), a nők körében azonban jobban pusztít mint Ausztriában. A szivbajnak és a ráknak Ausztriában aránylag több halottja van mint Magyarországon; kérdés azonban,

hogy a foglalkozások nagyobb részénél nem a halálokok szabatosabb megnevezése okozza-e ezeket az utóbb említett különbségeket ?

Az őstermelő osztályban a tuberkulózis nálunk, ismét főleg a nők között, nagyobb halandóságot okoz ; már a tüdőgyulladásnak kevesebb az áldozata mint Ausztriában, s a gyermekfertőző betegségek az egy diftéria kivételével szintén kevésbé sújtják a földművesnépet mint Ausztriában.

Az osztrák iparos népességnél nagyobb a tüdővészhalandóság ; a gyermekfertőző betegségek közül a vörheny viszont jóval kevesebb áldozatot kíván ott, mint nálunk. A kereskedelemnél és közlekedésnél még felülőbb, hogy Ausztria mennyivel többet veszít a tüdővész folytán, mint mi ; a mi veszteségünk pedig ismét a vörhenynél látszik nagyobbnak.

A közszolgálati és szabad foglalkozások sorában — a melyeknél a halálokoknak már pontosabb meghatározását tételezhetjük föl, — Ausztriában ismét nagyobb szerepet játszik a tüdővész, mint nálunk ; a diftéria és a vörheny arányszámai ott kedvezőbbek valamivel, a szívbjaj a nők közt kevesebb, a férfiak közt feltűnően több áldozatot szed, s a ráknak mindkét nemnél, de különösen a férfiaknál jóval több halottja van.

Összeállításunkban nem szerepel a csecsemőhalandóság. Ennek a terén Ausztria népei régebben még elég kedvezőtlen helyzetben voltak, újabban azonban figyelemre méltó javulás állott be. Ez mindenestre nagyon javítja Ausztria egészségügyi mérlegét ; egyébként azonban, mint fentebb láttuk, nincsenek túl nagy eltérések viszonyaink között.

Sokkal eltérőbben alakulnak a halálozási arányok az Olaszországgal való összehasonlításban. Itt vizsgálatunkat csak a kereső férfinépességre, csak néhány foglalkozásra, s kevés halálokra szoríthatjuk ; így is feltűnő eredményeket kapunk.

A tüdővész szerepe a kereső férfiak halandóságában nálunk több mint kétszer akkora ; száz halott közül Olaszországban 8-7, nálunk 22-8 lesz a tüdővész áldozatává. Kivétel nélkül minden foglalkozásban megnyilvánul természetesen ez, mégis legkivívóbban az őstermelésnél, a hol az olasz 6-3%-os arány mellett a miénk 21.3%-ra nő. Az ipari foglalkozások közül Olaszországban is a könyvnyomdászokat s a borbélyokat érinti leginkább

a tüdővész. A mi kereskedelmi népességünk. Ausztriához viszonyítva, a tüdővésszel szemben elég nagy ellenálló erőt tanúsított: az olasz kereskedők tüdővészhalandósága azonban kétszerre kedvezőbb.

Tüdővészhalandóságunknak ez a nagyobb aránya a részletezhető többi betegségben való szerepünket természetesen leszorítja. Említést érdemel különösen az, hogy a vérkeringési szervek betegségei több mint kétszeres arányban fordulnak elő Olaszországban, s míg egyes ipari foglalkozásokban adataink közelítenek egymáshoz (bár mindenütt az olasz halandóság a magasabb), addig az őstermelésnél a szívbajok Olaszországban majdnem háromszor oly sűrűn fordulnak elő, mint hazánkban (17.6, illetve 6.0%). Egyfelől abból magyarázható az a nagy különbség, hogy a vérkeringési szervek betegségeinek megállapítása nálunk elég bizonytalan, másfelől talán abból is, hogy a syphilis Olaszországban még jobban el lehet terjedve.

A tüdő- és mellhártyagyulladás szerepe is Olaszországban minden foglalkozásnál jóval nagyobb, mint nálunk (még legkisebb a kilengés a bányászatnál, a hol nálunk a tüdőgyulladásos halálozás maximumát találtuk). Egyik okát ennek talán abban kereshetjük, hogy a por, a melynek a tüdőgyulladásos diszpozíció előidézésében van bizonyos jelentősége, Olaszországban általában, s különösen egyes foglalkozásoknál (kő- és ásványbányászat stb.) erősebben közrejátszhatik a megbetegedésnél.

A rákhalálozás is nagyobb Olaszországban, de egyes foglalkozásoknál a mi adataink mutatnak magasabb arányszámokat; úgy látszik a rák felismerése ott sem kifogástalan még, s ez érvényes a rákhalálozások ingadozások.

A mi népünk halandóságában a maláriának teljesen alárendelt szerepe van. Olaszországban ez, valamint a pellagra is jóval több halálozást okoz.

A malária, s egyéb, nálunk szokatlan vagy teljesen ismeretlen betegségek (lepra, beriberi) tarkítják a *japáni* halálok felsorolást. Az összehasonlítás ezért nem ígér sok tanulságot, valamint azért sem, mert ott nagyobb tömegeket kötnek le oly foglalkozási ágak, a melyek nálunk jóformán egészen hiányoznak (pl.: tengeri halászat és hajózás stb.). Kiemelhetjük mégis, hogy a tüdővészhalandóság szerepe az összes halálokok sorában ott

általában felényi mint nálunk. Különösen őstermelő népességük-ből szed sokkal kevesebb áldozatot a tüdővész, mint nálunk; az ipari, kereskedelmi, közlekedési ágaknál már lassan közelítenek arányaik a miénkhez, a közszolgálati ágakban pedig a férfínép tüdővészhalandósága már nagyobb is valamivel, mint nálunk.

A vérkeringési szervek betegségei általában alig gyakoriabbak ott, mint nálunk. A megoszlás az egyes foglalkozási ágak közt egyenletesebb; a tüdőgyulladás jóval kisebb arányú, de a maximumot, úgy, mint nálunk, a bányászatnál mutatja. A rákhalalozás majdnem minden foglalkozási csoportnál — különösen a kereskedelemnél, — Japánban nagyobb.

Akár a bemutatott hazai adatokat tekintjük, akár a külföldi összehasonlítások eredményét nézzük, csak felszínesebb és halványabb találhatjuk azt a képet, amelyet a halálokoknak foglalkozás és kor szerint való taglalása nyújt.

Most, hogy halálozási statisztikánk egy figyelemre méltó részlettel gazdagodott, látjuk, mennyivel kell még bővülnie és javulnia, hogy közegészségügyünk javítása érdekében sok égető kérdéseinkre megfelelő választ adhasson.

A halálokmegnevezések nagyobb szabatosága volna a jövőben az első kívánalom. Igen fontos lenne az is, hogy jobban bírassunk a népszámlálás és a halálozási statisztika egyöntetű foglalkozási csoportosításában. Szükséges volna végül, hogy az elhunytak korszerinti megoszlását minden viszonyításban az élő népesség kortagozódásának figyelembe vételével vizsgálhassuk.

Ohajtandó volna végül — bár ez talán nagyon messze vezetne, — legalább a főbb halálokoknak e viszonyításokon kívül bizonyos demografiai csoportosításban való vizsgálata, továbbá terület, s a hol kell, évszakszerinti részletezése.

Minél jobban igyekeznénk azonban így kikerülni a zavaró körülményeket, annál jobban elaprózódik a megfigyelésre való anyagunk, s a statisztika törvényszerűsége helyett az esetlegesség játéka nyilvánulhat meg adatainkban. Egvetlen ellenszere ennek, ha a megfigyelést időben terjesztjük ki, s hosszabb időszak folytatolagos eredményeit állítjuk egymás mellé.

ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZATOK.

KSH Könyvtár

Gyomor- és bélhurut, gyermekek hasmenése, veleszületett gyengeség.

Foglalkozási csoport	A fenti betegségekben elhaltak			Foglalkozási csoport	A fenti betegségekben elhaltak			
	7 éven aluli elhaltak ‰-ban	számszerint	‰-okban 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva		7 éven aluli elhaltak ‰-ban	számszerint	‰-okban 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva	
I. Östermelés.				B) Ipar.				
A) Mezőgazdaság és kertészet.				n) Önállók.				
Nagybirtokos	0 ⁰⁰	8	0 ⁰⁰	2 ¹⁰	933	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰	
Középbirtokos	0 ¹⁰	86	0 ⁰⁸	2 ²⁰	222	0 ²⁰	8 ⁰⁰	
Haszonbérlo	0 ²⁰	35	0 ⁰⁰	3 ¹⁰	1.032	0 ²⁰	6 ¹⁰	
Kisbirtokos (kisbérlo)	27 ¹⁰	30.320	36 ⁰⁰	11 ⁰⁰	374	0 ²⁰	3 ⁵⁰	
Kisbirt.-napszám. (kisbérlo-napsz.)	15 ⁰⁰	4.031	3 ²⁰	2 ¹⁰	902	0 ²⁰	7 ⁰⁰	
Részes földműves	0 ⁴⁰	122	0 ¹⁰	2 ²⁰	318	0 ²⁰	5 ⁰⁰	
Majoros, juhteny.	0 ⁰⁰	38	0 ⁰⁰	4 ¹⁰	7	0 ⁰⁰	2 ¹⁰	
Gazdasági tisztviselő	0 ¹⁰	70	0 ⁰⁰	3 ¹⁰	184	0 ¹⁰	4 ²⁰	
Gazdasági cseléd	7 ⁰⁰	6.794	6 ²⁰	8 ²⁰	209	0 ²⁰	5 ⁰⁰	
Mezőgazdasági munkás	14 ¹⁰	26.762	25 ¹⁰	16 ¹⁰	75	0 ⁰⁰	4 ²⁰	
Önálló kertész	0 ⁰⁰	74	0 ⁰⁰	7 ⁰⁰	552	0 ²⁰	6 ⁰⁰	
Kertészsegéd	0 ¹⁰	42	0 ⁰⁰	2 ¹⁰	64	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰	
B) Erdészet.				Takács, posztószövő	0 ⁰⁰	27	0 ⁰⁰	
Tisztviselő	0 ⁰⁰	17	0 ⁰⁰	3 ¹⁰	27	0 ⁰⁰	2 ⁰⁰	
Segédszemélyzet	0 ²⁰	662	0 ²⁰	6 ¹⁰	1.269	1 ¹⁰	5 ²⁰	
C) Egyéb östermelő.				a) összesen...	8 ²⁰	6.168	5 ²⁰	
Önálló és segítő családtag	0 ⁰⁰	15	0 ⁰⁰	b) Tisztviselő ...	0 ²⁰	104	2 ¹⁰	
Segédszemélyzet	0 ²⁰	16	0 ⁰⁰	c) Segédszemélyzet.				
I. összesen...	67 ¹⁰	78.092	73 ²⁰	9 ⁰⁰	Asztalos, ács stb.	0 ²⁰	674	0 ²⁰
				0 ²⁰	Borbély és fodrász	0 ²⁰	38	0 ⁰⁰
				0 ¹⁰	Czipész és eszmatia...	0 ¹⁰	213	0 ²⁰
				0 ¹⁰	Korcsmáros stb.	0 ¹⁰	138	0 ²⁰
				0 ²⁰	Kovács, lakatos stb.	0 ²⁰	664	0 ⁰⁰
				0 ²⁰	Kőműves	0 ²⁰	243	0 ²⁰
				0 ²⁰	Könyv- és könyvnyomdász	0 ²⁰	94	0 ²⁰
				0 ⁰⁰	Mészáros és hentes	0 ⁰⁰	65	0 ⁰⁰
				0 ²⁰	Molnár	0 ²⁰	267	0 ²⁰
II. Bányászat, ipar és forg.								
A) Bányászat.								
Önálló	0 ⁰⁰	6	0 ⁰⁰					
Tisztviselő	0 ⁰⁰	10	0 ⁰⁰					
Segédszemélyzet	1 ²⁰	1.249	1 ¹⁰					
A) összesen...	1 ²⁰	1.265	1 ¹⁰					

Gyomor- és bélhurut, gyermekek hasmenése, veleszületett gyengeség.

Foglalkozási csoport	7 éven alatti elhaltak ‰-ban		A fenti betegségekben elhaltak		Foglalkozási csoport	7 éven alatti elhaltak ‰-ban		A fenti betegségekben elhaltak	
	számszerint	‰-okban	számszerint	‰-okban		számszerint	‰-okban	számszerint	‰-okban
Pék	0 ⁰⁰	62	0 ⁰⁰	8 ⁰⁰	Községi tisztviselő			107	0 ¹⁰
Szabó, varrónő stb.	0 ¹⁰	221	0 ²¹	10 ⁴⁰	Ügyvéd, segéd, jelelő			26	0 ⁰²
Szűcs	0 ⁰⁰	9	0 ⁰⁰	7 ⁰⁰	Orvos, gyógyszerész, szülésznő			31	0 ⁰⁰
Takács, postlőszövő	0 ¹⁰	110	0 ¹⁰	9 ⁵⁰	Középiskolai tanár			14	0 ⁰¹
Egyéb iparágak	3 ⁰⁰	3.535	3 ⁰²	8 ¹⁰	Népiskolai tanító			331	0 ⁰²
c) összesen	7 ⁰⁰	7.063	6 ⁰⁰	8 ⁰²	Pap, szerzetes stb.			105	0 ⁰⁰
B) összesen	16 ⁰⁰	13.335	12 ⁰⁰	6 ⁰⁰	Egyéb közszolgálat			108	0 ¹⁰
C) <i>Kereskedelem.</i>					b) Díjnok			65	0 ⁰⁰
Önálló	2 ⁰⁰	1.073	1 ⁰⁰	3 ⁰⁰	c) Szolga	1 ⁰⁰	62	0 ⁰⁰	2 ⁰⁰
Tisztviselő	0 ⁰⁰	149	0 ¹⁴	2 ⁰⁰	III. összesen	2 ⁰⁰	1.595	1 ⁰⁰	3 ⁰⁰
Segédszemélyzet	0 ⁰⁰	381	0 ³⁰	5 ⁰⁰					
C) összesen	3 ⁰⁰	1.603	1 ⁰⁰	3 ⁰⁰	IV. Védőő.				
D) <i>Közlekedés.</i>					Tisztek és tisztviselők	0 ⁰⁰	14	0 ⁰⁰	1 ¹⁰
Önálló	0 ⁰⁰	274	0 ²⁰	4 ⁰⁰	Altisztek	0 ¹⁰	153	0 ¹⁰	10 ⁰⁰
Vasúti tisztviselő	0 ¹⁰	58	0 ¹⁰	2 ⁰⁰	Legénység	0 ⁰⁰	5	0 ⁰⁰	45 ⁰⁰
Posta-, távirádtisztviselő	0 ⁰⁰	35	0 ⁰⁰	2 ⁰⁰	IV. összesen	0 ²²	172	0 ¹⁶	6 ⁰⁰
Egyéb tisztviselő	0 ⁰⁰	17	0 ⁰⁰	3 ⁰⁰	V. Különböző napszámok	2 ⁴⁰	3.188	3 ⁰⁰	11 ⁵⁵
Díjnok	0 ⁰⁰	4	0 ⁰⁰	—	VI. Házi cselédek	0 ⁴²	2.826	2 ⁰⁰	7 ⁰⁰
Vasúti szolga stb.	2 ⁰⁰	1.089	1 ⁰⁰	7 ⁰⁰	VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozás	2 ¹⁸	1.737	1 ⁰²	4 ¹³
Posta stb. szolga	0 ²⁰	155	0 ¹⁰	5 ⁰⁰	Mindössze	100 ⁰⁰	106.400	100 ⁰⁰	8 ⁰⁰
Egyéb segédszemélyzet	0 ⁰⁰	365	0 ³⁰	6 ¹⁰					
D) összesen	3 ⁰⁰	2.587	2 ⁰⁰	6 ¹⁰					
II. összesen	24 ¹⁵	18.790	17 ⁰⁶	6 ⁵⁰					
III. Közszolgálat.									
a) Önálló, tisztviselők.									
Állami tisztviselő		109	0 ¹⁰						
Megyei, városi tisztviselő	1 ⁰⁰	57	0 ⁰⁰	3 ¹⁰					

Gyermekfertőző

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. években				
	kanyaró- ban	vörheny- ben	rozsoló- toroklob- ban	szamár- hurutban	együtt
	elhalt 7 éven alújak száma				
I. Östermelés.					
<i>A) Mezőgazdaság és kertészet.</i>					
Nagybirtokos	1	1	1	1	4
Középbirtokos.....	23	29	39	8	99
Hasznobérlő.....	5	21	18	6	50
Kisbirtokos (kisbérlő).....	13.063	13.199	11.671	13.205	51.738
Kisbirtokos-napszámos (kisbérlő- napszámos)	1.424	1.669	1.098	1.611	5.802
Részes földműves.....	10	41	40	11	102
Majoros, juh-, kecske- stb. tenyésző	10	11	8	4	33
Gazdasági tisztviselő	7	24	19	5	55
Gazdasági cseléd.....	1.645	1.858	1.317	1.013	5.833
Mezőgazdasági munkás	6.392	7.713	6.429	4.723	25.257
Önálló kertész	12	26	22	9	69
Kertészsegéd	10	11	10	4	35
<i>B) Erdészet.</i>					
Tisztviselő	1	6	4	3	14
Segédszemélyzet	183	353	156	246	941
<i>C) Egyéb östermelő.</i>					
Önálló és segítő családtag	3	1	5	4	13
Segédszemélyzet	2	2	6	3	13
I. Összesen.....	23.394	24.965	20.843	20.856	90.058
II. Bányászat, ipar, forgalom.					
<i>A) Bányászat.</i>					
Önálló	1	2	—	1	4
Tisztviselő.....	2	5	3	—	10
Segédszemélyzet	501	617	231	251	1.600
A) Összesen.....	504	624	234	252	1.614
<i>B) Ipar.</i>					
<i>a) Önállók.</i>					
Asztalos, ács stb.....	189	292	300	127	908
Borbély és fodrász.....	44	59	95	14	212
Czipész és csizmadia.....	224	327	265	153	969

betegségek.

7 éven aluli elfarott	Száz					Ezer 7 éven alulira esett					
	kanyaró- ban	vörheny- ben	toncsoló- torok- lobban	szamár- hurut- ban	együtt	kanyaróban	vörhenyben	toncsoló- toroklobban	szamár- hurutban	együtt	
	elhalt					elhalt az 1909—1912. évek átlagában					
közül az elhalt megnevezett foglalko- záshoz tartozott											
0·01	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00	0·00
0·19	0·08	0·00	0·14	0·03	0·09	0·85	0·99	1·41	0·28	3·53	
0·09	0·01	0·06	0·07	0·02	0·04	0·32	1·57	1·57	0·32	3·78	
27·42	46·01	39·21	42·46	54·00	44·88	3·35	3·23	2·83	3·24	12·68	
15·63	4·70	4·96	3·99	6·58	5·03	0·61	0·72	0·47	0·69	2·49	
0·49	0·03	0·12	0·15	0·01	0·09	0·17	0·55	0·55	0·17	1·44	
0·06	0·03	0·03	0·03	0·02	0·03	0·86	1·28	0·86	0·43	3·43	
0·14	0·02	0·07	0·07	0·02	0·05	0·30	1·15	0·96	0·19	2·69	
7·61	5·55	5·52	4·79	4·14	5·06	1·45	1·64	1·16	0·89	5·14	
14·90	21·53	22·92	23·38	19·36	21·91	2·88	3·48	2·90	2·13	11·39	
0·07	0·04	0·08	0·08	0·04	0·06	1·14	2·66	1·90	0·76	6·46	
0·16	0·03	0·03	0·04	0·02	0·03	0·51	0·51	0·51	0·17	1·70	
0·02	0·00	0·02	0·01	0·01	0·01	0·00	1·90	0·95	0·95	3·80	
0·91	0·63	1·05	0·57	1·00	0·82	1·40	2·62	1·16	1·82	7·00	
0·02	0·01	0·00	0·02	0·02	0·01	1·15	0·00	1·15	1·15	3·45	
0·02	0·01	0·00	0·03	0·01	0·01	0·00	0·00	1·24	1·24	2·48	
67·74	78·77	74·16	79·83	85·25	78·12	2·32	2·48	2·07	2·07	8·94	
0·00	0·00	0·00	—	0·00	0·00	0·00	0·00	—	0·00	0·00	
0·02	0·01	0·01	0·01	—	0·01	0·60	1·29	0·00	—	1·29	
1·22	1·69	1·84	0·84	1·03	1·39	2·77	3·41	1·27	1·38	8·83	
1·24	1·70	1·85	0·85	1·03	1·40	2·71	3·36	1·25	1·36	8·68	
1·29	0·64	0·87	1·09	0·52	0·79	0·98	1·55	1·57	0·67	4·77	
0·23	0·15	0·18	0·35	0·06	0·18	1·30	1·77	2·83	0·47	6·37	
1·31	0·75	0·97	0·96	0·63	0·84	1·15	1·68	1·36	0·78	4·97	

Gyermekfertőző

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. években				
	kanyaró- ban	vörheny- ben	roncsoló toroklob- ban	szamár- hurttóban	együtt
	elhalt 7 éven aluliak száma				
Köresmáros, vendéglős stb.....	76	144	97	53	370
Kovács, lakatos stb.....	207	322	294	165	988
Kőműves.....	65	90	89	56	300
Könyv- és könyvnyomdász.....	2	5	3	1	11
Mészáros és hentes.....	28	75	52	26	181
Molnár.....	44	58	59	36	197
Pék.....	9	17	21	6	53
Szabó, varrónő stb.....	100	135	161	58	454
Szűcs.....	13	16	22	9	60
Takács, posztó és szőnyegszövő	17	8	15	8	48
Egyéb iparágak.....	340	413	366	271	1.390
a) Összesen.....	1.358	1.961	1.839	983	6.141
b) Tisztviselő.....	9	48	19	8	84
c) Segédszemélyzet.					
Asztalos, ács stb.....	149	225	170	69	613
Borbély és fodrász.....	3	9	4	2	18
Czipész és esztráma.....	38	46	56	24	164
Köresmáros, vendéglős stb.....	25	37	26	6	94
Kovács, lakatos stb.....	128	200	138	50	516
Kőműves.....	267	257	242	111	877
Könyv- és könyvnyomdász.....	25	40	20	6	91
Mészáros és hentes.....	13	14	16	3	46
Molnár.....	45	55	52	20	172
Pék.....	15	14	13	1	43
Szabó, varrónő stb.....	43	59	52	17	171
Szűcs.....	1	2	2	1	6
Takács, posztó- és szőnyegszövő	18	26	21	22	87
Egyéb iparágak.....	767	1.009	695	379	2.850
c) Összesen.....	1.537	1.993	1.507	711	5.748
B) Összesen.....	2.904	4.002	3.365	1.702	11.973
C) Kereskedelem.					
Önálló.....	233	550	362	110	1.255
Tisztviselő.....	26	75	39	17	157
Segédszemélyzet.....	110	149	86	44	389
C) Összesen.....	369	774	487	171	1.801
D) Közlekedés.					
Önálló.....	59	95	80	34	268
Vasuti tisztviselő.....	4	23	11	6	44

betegségek.

7 éven aluli elhaltott	Száz					Ezer 7 éven alulira esett					
	kanyaró- ban	vörheny- ben	rozsó- torok- lokban	szamó- hurut- ban	együtt	kanyaró- ban	vörheny- ben	rozsó- toroklokban	szamó- hurutban	együtt	
közül az oldalt megnevezett foglalko- záshoz tartozott						elhalt az 1909—1912. évek átlagában					
0.63	0.26	0.43	0.35	0.22	0.32	0.81	1.53	1.02	0.55	3.91	
0.97	0.70	0.96	1.07	0.67	0.86	1.44	2.21	2.05	1.13	6.83	
0.46	0.22	0.26	0.32	0.23	0.26	0.93	1.34	1.25	0.81	4.36	
0.02	0.00	0.02	0.01	0.00	0.01	1.45	1.45	0.00	0.00	2.90	
0.28	0.09	0.22	0.19	0.12	0.16	0.68	1.85	1.26	0.87	4.66	
0.30	0.15	0.17	0.21	0.15	0.17	0.97	1.32	1.32	0.79	4.40	
0.12	0.03	0.05	0.08	0.02	0.03	0.46	0.93	1.16	0.46	3.01	
0.68	0.34	0.40	0.59	0.24	0.30	0.98	1.34	1.57	0.59	4.48	
0.08	0.04	0.05	0.08	0.04	0.05	1.05	1.41	1.76	0.70	4.92	
0.06	0.06	0.02	0.05	0.03	0.04	1.67	0.84	1.67	0.84	5.02	
1.94	1.14	1.23	1.33	1.12	1.21	1.18	1.43	1.28	0.94	4.83	
8.37	4.57	5.83	6.68	4.03	5.33	1.09	1.53	1.47	0.79	4.93	
0.28	0.03	0.14	0.07	0.03	0.07	0.19	1.16	0.43	0.19	2.02	
0.75	0.52	0.67	0.62	0.28	0.53	1.32	1.99	1.53	0.61	5.45	
0.02	0.01	0.03	0.01	0.01	0.02	1.26	2.52	1.26	0.00	5.04	
0.17	0.13	0.14	0.20	0.10	0.14	1.57	1.86	2.19	0.94	6.66	
0.13	0.08	0.11	0.09	0.02	0.08	1.42	1.82	1.42	0.40	5.06	
0.84	0.43	0.59	0.52	0.20	0.45	1.03	1.61	1.13	0.42	4.19	
0.91	0.90	0.76	0.88	0.45	0.76	1.97	1.88	1.76	0.82	6.43	
0.12	0.08	0.12	0.07	0.02	0.08	1.35	2.25	1.13	0.23	4.96	
0.07	0.04	0.04	0.06	0.01	0.04	1.18	1.18	1.57	0.39	4.32	
0.38	0.15	0.16	0.19	0.08	0.15	0.78	0.99	0.92	0.36	3.05	
0.07	0.05	0.04	0.05	0.00	0.04	1.54	1.15	1.15	0.00	3.84	
0.19	0.15	0.18	0.13	0.07	0.15	1.55	2.12	1.84	0.56	6.07	
0.01	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
0.12	0.06	0.08	0.08	0.06	0.07	0.97	1.70	1.22	1.22	5.11	
3.92	2.58	3.00	2.53	1.55	2.46	1.32	1.73	1.19	0.65	4.89	
7.70	5.18	5.92	5.50	2.88	4.97	1.34	1.73	1.32	0.62	5.01	
16.35	9.78	11.89	12.25	6.96	10.37	1.19	1.65	1.38	0.70	4.92	
2.06	0.78	1.63	1.32	0.45	1.09	0.76	1.79	1.17	0.37	4.09	
0.37	0.09	0.22	0.14	0.07	0.14	0.50	1.36	0.72	0.29	2.87	
0.60	0.37	0.45	0.31	0.18	0.33	1.21	1.66	0.99	0.49	4.35	
3.63	1.24	2.30	1.77	0.70	1.56	0.81	1.71	1.08	0.38	3.98	
0.48	0.20	0.28	0.29	0.14	0.23	0.85	1.30	1.13	0.45	3.73	
0.13	0.01	0.07	0.04	0.02	0.04	0.21	1.20	0.63	0.21	2.31	

Gyermekfertőző

Foglalkozási csoport	Az 1900—1912. években				
	kanyaró- ban	vőheny- ben	toncsoló- toroktoh- ban	szamár- huratban	együtt
	elhalt 7 éven aluliak száma				
Posta-, táviráda- és telefontisztviselő	3	19	17	3	42
Egyéb tisztviselő.....	2	1	3	—	6
Díjnok	2	3	1	—	6
Vasuti segédszemélyzet	287	516	368	142	1.313
Posta stb. segédszemélyzet	36	60	46	22	164
Egyéb segédszemélyzet	99	134	93	56	382
D) Összesen.....	492	851	619	263	2.225
II. Összesen.....	4.269	6.251	4.705	2.388	17.613
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások.					
a) Önállók és tisztviselők.					
Állami tisztviselők.....	13	47	27	13	100
Megyei, városi tisztviselők	7	28	18	5	58
Községi tisztviselők	18	53	25	18	114
Úgyvéd, segéd és jelölt.....	2	17	14	2	35
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	6	21	12	1	40
Középiskolai tanár.....	1	5	4	—	10
Népiskolai tanító.....	56	113	88	59	316
Papok, szerzetesek stb.	18	55	30	24	127
Egyéb közszolgálati ágak.....	13	58	27	13	111
b) Díjnokok	12	6	21	9	48
c) Szolga és segédszemélyzet	141	249	203	69	662
III. Összesen.....	287	652	469	213	1.621
IV. Véderő.					
Tisztek és tisztviselők.....	2	4	6	—	12
Altisztek.....	10	25	26	11	72
Legénység	1	1	—	2	4
IV. Összesen.....	13	30	32	13	88
V. Különböző napszámok	866	1.078	879	532	3.355
VI. Házi cselédek	305	300	265	211	1.081
VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozások	561	387	290	255	1.493
Mindössze.....	29.695	33.663	27.483	24.468	115.309

betegségek.

7 éven aluli eltartott	Száz					Ezer 7 éven alulira esett				
	kanyaró- ban	vörheny- ben	roncsold- torok- lobban	szamár- hurut- ban	együtt	kanyaróban	vörhenyben	roncsold- toroklobban	szamár- hurutban	együtt
	közül az oldalt megnevezett foglalko- záshoz tartozott!					elhalt az 1909—1912. évek átlagában				
0-09	0-01	0-06	0-06	0-01	0-04	0-31	1-53	1-22	0-31	3-37
0-03	0-01	0-00	0-01	—	0-00	0-82	0-82	0-82	—	2-46
—	0-01	0-01	0-00	—						
2-09	0-97	1-53	1-34	0-58	1-15	0-91	1-66	1-18	0-45	4-20
0-23	0-12	0-18	0-17	0-09	0-14	1-04	1-73	1-27	0-69	4-73
0-48	0-33	0-40	0-34	0-23	0-33	1-39	1-89	1-31	0-78	5-40
3-53	1-66	2-53	2-25	1-07	1-93	0-94	1-62	1-18	0-49	4-23
24-15	14-38	18-57	17-12	9-76	15-26	1-19	1-74	1-31	0-66	4-90
	0-04	0-14	0-10	0-05	0-09					
	0-02	0-08	0-07	0-02	0-05					
	0-06	0-16	0-09	0-07	0-10					
	0-01	0-05	0-05	0-01	0-03					
	0-02	0-06	0-04	0-00	0-03					
1-82	0-00	0-01	0-01	—	0-01	0-55	1-50	0-98	0-54	3-57
	0-19	0-34	0-32	0-24	0-27					
	0-06	0-16	0-11	0-11	0-11					
	0-05	0-17	0-10	0-05	0-10					
	0-04	0-02	0-08	0-04	0-04					
1-01	0-48	0-75	0-74	0-28	0-57	0-94	1-62	1-34	0-45	4-35
2-83	0-97	1-94	1-71	0-87	1-40	0-89	1-55	1-11	0-50	3-85
0-07	0-01	0-01	0-02	—	0-01	0-00	0-42	0-42	—	0-84
0-15	0-03	0-08	0-10	0-04	0-06	0-53	1-06	1-24	0-53	3-36
0-00	0-00	0-00	—	0-01	0-00	0-00	0-00	—	0-00	0-00
0-22	0-04	0-09	0-12	0-05	0-07	0-37	0-87	0-99	0-37	2-60
2-46	2-92	3-20	3-20	2-17	2-91	2-33	2-93	2-40	1-45	9-11
0-42	1-03	0-89	0-96	0-86	0-94	4-88	4-75	4-18	3-36	17-17
2-18	1-89	1-15	1-06	1-64	1-30	1-73	1-20	0-80	0-70	4-61
100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	1-99	2-26	1-85	1-84	7-74

Tüdőgümőkór.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912 évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfira	nőre	férfira	nőre
	férfi	nő	férfi	nő				
I. Őstermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos	1	—	3	2	—	—	—	—
Középbirtokos	32	4	13	39	1·86	—	1·39	1·67
Haszonbérlet	4	—	3	7	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérlet)	9.254	5.035	1.909	9.800	5·16	8·36	1·90	4·27
Kisbirtokos - napszámos (kisbérlet - napsz.)	783	335	181	1.088	0·86	1·02	0·33	0·85
Részes földműves	17	1	3	27	0·66	—	—	0·74
Majeros stb.	6	—	1	7	—	—	—	—
Önálló kertész	14	1	4	23	2·86	—	—	3·32
Gazdasági tisztviselő	17	—	3	25	1·68	—	—	1·78
Gazdasági cseléd	813	35	279	1.335	1·69	1·45	1·11	2·45
Mezőgazdasági munkás	6.260	2.824	1.147	5.615	6·45	9·34	2·32	4·82
Kertészsegéd	22	—	3	15	1·77	—	—	1·10
B) Erdészet.								
Tisztviselő	8	—	3	9	—	—	—	—
Segédszemélyzet	131	1	30	135	2·64	—	0·96	1·90
(C) Egyéb őstermelő.								
Önálló és segítő családtag	8	—	2	6	—	—	—	—
Segédszemélyzet	6	—	1	1	—	—	—	—
I. Összesen.....	17.376	8.236	3.585	18.134	4·01	6·49	1·50	3·31
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló	1	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	3	—	—	4	—	—	—	—
Segédszemélyzet	299	2	62	251	4·63	—	1·57	2·81
A) Összesen.....	303	2	62	255	4·55	—	1·53	2·77
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	329	—	50	329	5·40	—	1·10	2·94
Borbély és fodrász.....	89	7	10	57	8·17	—	—	3·12
Czipész és eszmadia	360	—	54	342	5·49	—	1·16	3·02

Tüdőgümőkór.

Foglalkozási csoport	Az 1900—1912 évek átlagában elhalt.				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfitra	nőre	férfitra	nőre
	férfi	nő	férfi	nő	esetl. az elhalt megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyaneolyan foglalkozású tüdőgümőkórban elhalt			
Köresmáros, vendéglős stb.	130	12	33	75	3·97	1·93	1·17	1·05
Kovács, lakatos stb.	257	—	45	273	6·25	—	1·35	3·37
Kőműves	107	—	19	103	5·61	—	1·19	2·77
Könyv- és könyvnyomdász	4	—	—	4	—	—	—	—
Mészáros és hentes	59	—	12	53	4·27	—	1·09	1·93
Molnár	58	1	10	59	4·61	—	—	2·11
Pék	23	3	4	29	4·30	—	—	2·62
Szabó, varrónő stb.	148	251	34	161	5·32	6·03	1·30	2·66
Szűcs	29	—	3	27	5·96	—	—	3·38
Takács, posztószövő stb.	26	—	2	14	6·00	—	—	1·59
Egyéb iparágak	387	91	83	319	4·40	2·26	1·13	1·95
a) Összesen.....	2.006	365	359	1.845	5·17	3·83	1·16	2·49
b) Tisztviselő.....	53	3	5	34	1·91	—	—	1·18
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	484	4	40	187	5·12	—	1·65	3·19
Borbély és fodrász.....	118	—	3	7	8·33	—	—	—
Czipész és csizmadia	402	14	12	66	6·21	6·76	2·31	5·08
Köresmáros, vendéglős stb.	145	56	7	36	4·76	1·70	—	2·81
Kovács, lakatos stb.	511	—	33	194	4·66	—	1·21	2·98
Kőműves	355	6	44	209	5·19	—	1·55	3·24
Könyv- és könyvnyomdász	79	21	6	25	6·19	5·65	—	2·58
Mészáros és hentes	65	9	4	17	3·33	—	—	3·15
Molnár	111	3	15	63	3·82	—	1·19	2·12
Pék	59	3	5	16	3·85	—	—	3·03
Szabó, varrónő stb.	282	104	11	57	6·78	3·20	—	3·74
Szűcs	17	—	—	2	4·55	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	25	53	6	22	2·94	4·91	—	2·89
Egyéb iparágak	1.248	385	218	757	4·35	5·52	1·69	2·62
c) Összesen.....	3.901	658	404	1.658	4·83	4·23	1·62	2·87
B) Összesen.....	5.960	1.026	768	3.537	4·91	3·99	1·34	2·63
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló	309	45	68	285	2·93	1·58	0·76	1·40
Tisztviselő	104	22	11	50	2·62	2·09	—	1·24
Segédszemélyzet	305	49	24	96	3·10	2·87	1·17	1·97
C) Összesen.....	718	116	103	431	2·95	2·16	0·82	1·47
D) Közlekedés.								
Önálló	75	2	11	65	3·32	—	—	1·53
Vasuti tisztviselő	33	2	5	25	2·81	—	—	1·71

Tüdőgümőkór.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912 évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
	<small>teszt az általi megnevezett foglalkozásokból az 1909—1912 évek átlagában ugyanezen foglalkozási tüdőgümőkórban elhalt</small>							
Posta-, táviráda- és telefontisztviselő.....	35	15	4	23	4.59	2.05	—	2.31
Egyéb tisztviselő	12	—	2	8	3.89	—	—	—
Díjnok.....	7	1	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	273	1	76	402	2.78	—	1.05	2.50
Posta stb. segédszemélyzet.....	39	5	14	49	2.96	—	1.70	2.51
Egyéb segédszemélyzet.....	149	—	32	111	4.47	—	1.88	2.75
D) Összesen.....	623	26	144	683	3.28	2.54	1.13	2.34
II. Összesen.....	7.604	1.170	1.077	4.906	4.48	3.03	1.24	2.42
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások.								
a) Önállók és tisztviselők.								
Állami tisztviselők.....	88	—	11	65	3.77	—	—	—
Vármegyei és városi tisztviselők	43	—	5	36	3.59	—	—	—
Községi tisztviselők	72	—	7	31	6.57	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	26	1	1	11	2.25	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	25	32	3	17	2.43	2.28	1.07	2.00
Középiskolai tanár	11	—	3	5	2.49	—	—	—
Népiskolai tanító	96	26	29	102	3.61	2.19	—	—
Papok, szerzetesek stb.	42	61	18	40	2.46	15.92	—	—
Egyéb közszolgálati ágak	70	25	14	50	3.39	1.76	—	—
b) Díjnokok	88	5	2	29	5.93	—	—	—
c) Szolga és segédszem.	220	15	38	231	3.41	1.27	0.99	2.48
III. Összesen.....	781	163	131	617	3.61	2.80	1.05	2.15
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő.....	18	—	—	0	1.63	—	—	—
Altiszt.....	46	—	5	37	1.65	—	—	3.37
Legénység	64	—	—	—	0.62	—	—	—
IV. Összesen.....	128	—	5	43	0.90	—	—	2.37
V. Különböző napszámúak								
	1.219	769	199	667	8.13	10.20	2.30	3.52
VI. Házi cselédek								
	55	769	71	136	2.01	2.12	5.13	5.13
VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak.....								
	444	467	410	634	3.37	3.04	2.75	2.43
Összesen.....	27.607	11.576	5.478	25.137	4.11	5.16	1.51	3.03

Tüdő- és mellhártyagyulladás.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912 évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nőre	férfi	nőre
I. Őstermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos	6	1	—	4	—	—	—	—
Középbirtokos	29	6	17	26	1.69	—	1.82	1.11
Haszonbérelő	5	—	5	6	—	—	—	—
Kisbirtokos (kísérő)...	4.477	1.779	4.560	6.776	2.49	2.95	4.55	2.95
Kisbirtokos - napszámos (kísérő-napszámos)...	422	105	489	771	0.47	0.32	0.88	0.60
Részes földműves	8	2	10	17	—	—	—	0.47
Majoros stb.	2	—	8	7	—	—	—	—
Önálló kertész	13	2	10	16	2.66	—	—	2.31
Gazdasági tisztviselő	13	—	10	19	1.28	—	—	1.35
Gazdasági cseléd	496	10	962	1.133	0.95	—	3.82	2.08
Mezőgazdasági munkás	2.477	1.075	3.515	4.255	2.55	3.55	7.10	3.66
Kertészsegéd	12	—	10	9	0.97	—	—	—
B) Erdészet.								
Tisztviselő	7	—	3	6	—	—	—	—
Segédszemélyzet	96	1	77	107	1.93	—	2.45	1.50
C) Egyéb őstermelő.								
Önálló és segítő családtag	4	—	4	4	—	—	—	—
Segédszemélyzet	2	—	3	3	—	—	—	—
I. Összesen.....	8.069	2.981	9.683	13.159	1.86	2.35	4.06	2.40
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló	2	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	1	—	2	3	—	—	—	—
Segédszemélyzet	149	3	195	224	2.30	—	4.93	2.51
A) Összesen.....	152	3	197	227	2.28	—	4.85	2.52
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ác, bogárnár stb.	120	—	128	199	1.97	—	2.81	1.78
Borbély és fodrász.....	11	—	25	32	—	—	3.42	1.75
Czipész és csizmadia	99	—	160	212	1.51	—	3.45	1.87

Tüdő- és mellhártyagyulladás.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912 évek atlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
Koresmáros, vendéglős stb.	64	16	57	78	1·96	2·57	2·02	1·10
Kovács, lakatos stb.	97	—	120	163	2·36	—	3·59	2·01
Kőműves	41	—	50	55	2·15	—	3·13	1·48
Könyv- és könyvnyomdász	2	—	1	1	—	—	—	—
Mészáros és hentes	24	—	34	38	1·74	—	3·08	1·38
Molnár	30	2	20	36	2·33	—	1·77	1·29
Pék	10	1	12	20	—	—	2·60	1·81
Szabó, varrónő stb.	41	26	73	102	1·47	0·62	2·79	1·68
Szűcs	12	—	10	12	2·47	—	—	1·50
Takács, posztószövő stb.	10	—	4	10	—	—	—	—
Egyéb iparágak	162	45	200	255	1·84	1·12	2·71	1·56
a) Összesen.....	723	90	894	1.213	1·86	0·95	2·88	1·64
b) Tisztviselő.....	14	1	12	23	0·56	—	1·04	0·80
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	77	2	118	115	0·82	—	4·87	1·96
Borbély és fodrász.....	4	—	3	3	—	—	—	—
Czipész és eszmadia ...	31	—	35	32	0·48	—	6·74	2·47
Koresmáros, vendéglős stb.	18	68	14	19	0·59	2·07	3·15	1·48
Kovács, lakatos stb.....	54	—	105	111	0·49	—	3·86	1·71
Kőműves	65	1	144	175	0·95	—	5·06	2·71
Könyv- és könyvnyomdász	8	—	17	14	—	—	4·29	1·44
Mészáros és hentes	10	3	9	11	—	—	—	—
Molnár	27	1	39	44	0·93	—	3·09	1·48
Pék	6	—	13	9	—	—	5·73	—
Szabó, varrónő stb.	19	4	36	37	0·46	—	6·01	2·43
Szűcs	2	—	2	1	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	4	9	16	25	—	—	4·51	3·28
Egyéb iparágak	322	51	577	602	1·12	0·73	4·47	2·09
c) Összesen.....	647	139	1.128	1.198	0·81	0·89	4·51	2·07
B) Összesen.....	1.384	230	2.034	2.434	1·14	0·89	3·56	1·81
C) Kereskedelem és hitel								
Önálló	147	39	179	232	1·39	1·37	2·01	1·14
Tisztviselő	32	1	25	38	0·81	—	1·57	0·94
Segédszemélyzet	40	38	61	68	0·41	2·23	2·96	1·40
C) Összesen.....	219	78	265	338	0·90	1·45	2·11	1·15
D) Közlekedés.								
Önálló	26	1	47	53	1·15	—	2·61	1·24
Vasuti tisztviselő	15	1	9	15	1·28	—	—	1·02

Tüdő- és mellhártyagyulladás.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
Posta-, távirtda- és telefontisztviselő.....	11	4	5	10	—	—	—	—
Egyéb tisztviselő	5	—	2	5	—	—	—	—
Díjak	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	106	—	242	271	1.08	—	3.35	1.68
Posta stb. segédszemélyzet.....	14	—	27	31	1.06	—	3.27	1.58
Egyéb segédszemélyzet	59	—	60	61	1.77	—	3.43	1.51
D) Összesen.....	236	6	392	446	1.24	—	3.06	1.53
II. Összesen.....	1.991	317	2.888	3.445	1.16	0.98	3.33	1.70
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozás.								
<i>a) Önállók és tisztviselők.</i>								
Állami tisztviselők	43	—	15	31	1.84	—	—	—
Várm. és városi tisztviselők	26	—	11	16	2.17	—	—	—
Községi tisztviselők	20	—	12	20	1.82	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	13	—	5	9	1.13	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	14	20	6	14	1.36	—	1.66	1.10
Középiskolai tanár	3	—	2	4	—	—	—	—
Népiskolai tanító	45	5	49	58	1.69	—	—	—
Papok, szerzetesek stb.	44	6	17	26	2.58	—	—	—
Egyéb közszolgálati ügyek	19	8	19	25	0.92	—	—	—
<i>b) Díjakok</i>	7	1	8	9	—	—	—	—
<i>c) Szolga és segédszem.</i>	88	2	99	136	1.37	—	2.57	1.46
III. Összesen.....	322	42	243	348	1.48	0.71	1.94	1.21
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő	10	—	1	5	—	—	—	—
Altiszt.....	7	—	17	16	—	—	3.93	1.46
Legénység	35	—	1	1	0.34	—	—	—
IV. Összesen.....	52	—	19	22	0.37	—	2.55	1.21
V. Különböző napszámok								
	436	273	532	633	2.94	3.65	6.15	3.24
VI. Házi cselédek ..								
	28	138	239	237	1.02	0.44	17.28	8.95
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk....								
	179	380	60	562	1.36	2.47	3.08	2.07
Összesen.....	11.077	4.153	14.064	18.406	1.65	1.85	3.87	2.22

A vérkeringési szervek betegségei.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt		Ezer		Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt		Ezer	
	kereső	eltartott	keresőre	eltartott-ra		kereső	eltartott	keresőre	eltartott-ra
I. Őstermelés.					B) Ipar.				
<i>A) Mezőgazdaság és kertészet.</i>					<i>a) Önállók.</i>				
Nagybirtokos	21	5	12'70	—	Asztalos, ác, bog- nár stb.	159	130	2'00	0'90
Középbirtokos	73	30	3'40	0'90	Borbély és fodrász	21	22	1'20	0'90
Haszonbérlo	10	6	—	—	Czipész és eszima- dia	186	146	2'20	0'90
Kisbirtokos (kis- bérlo)	3.035	2.392	1'27	0'73	Koresmáros, ven- déglo stb.	157	97	4'00	0'90
Kisbirtokos-nap- számos (kisbérlo- napszámos)	182	195	0'10	0'10	Kovács, lakatos stb.	101	86	2'14	0'73
Részes földműves	5	10	—	—	Kömüves	41	43	2'15	0'90
Majoros stb.	6	4	—	—	Könyv- és kö- nyomdász	2	1	—	—
Önálló kertész ...	14	13	2'30	1'64	Mészáros és hen- tes	58	39	4'00	1'00
Gazd. tisztviselő...	45	18	4'44	0'80	Molnár	30	29	2'50	0'74
Gazdasági cseléd	343	389	0'20	0'24	Pék	21	18	3'44	1'10
Mezőgazdasági munkás	2.535	1.546	19'70	0'90	Szabó, varrónó stb.	154	97	2'20	1'10
Kertészsegéd	10	9	—	—	Szűcs	21	13	4'20	1'10
<i>B) Erdészet.</i>					Takács, posztó- szövő stb.	14	10	2'20	—
Tisztviselők	17	6	7'04	—	Egyéb iparágak...	312	190	2'40	0'90
Segédzemélyzet	50	35	0'20	0'24	<i>a) Összesen.....</i>	1.283	930	2'00	0'80
<i>C) Egyéb őstermelő.</i>					<i>b) Tisztviselő ...</i>	38	32	1'10	0'70
Önálló és segítő családtag	4	3	—	—	<i>c) Segédzemély- zet.</i>				
Segédzemélyzet	3	1	—	—	Asztalos, ác, bog- nár stb.	101	71	1'00	0'60
I. Összesen.....	6.353	4.662	1'18	0'59	Borbély és fodrász	13	2	0'20	—
II. Bányászat, ipar stb.					Czipész és eszima- dia	54	20	0'80	1'10
<i>A) Bányászat és kohászat.</i>					Koresmáros, ven- déglo stb.	59	19	0'20	1'10
Önálló	2	2	—	—	Kovács, lakatos stb.	101	72	0'20	0'20
Tisztviselő	6	1	—	—	Kömüves	90	82	1'20	0'80
Segédzemélyzet	102	106	1'20	0'80	Könyv- és kö- nyomdász	13	13	0'70	0'90
A) Összesen.....	110	111	1'20	0'80					

A vérkeringési szervek betegségei.

Foglalkozási csoport	Az 1909-1912. évek átlagában elhalt		Ezer		Foglalkozási csoport	Az 1909-1912. évek átlagában elhalt		Ezer	
	kereső	eltartott	keresőre	eltartott- ra		kereső	eltartott	keresőre	eltartott- ra
Mészáros és hentes.....	92	6	1 ⁰⁹	—	Községi tisztviselők.....	45	17	4 ¹⁰	
Molnár.....	38	20	1 ⁰⁸	0 ⁷⁰	Ügyvéd, segéd és jelölt.....	35	18	3 ⁰³	
Pék.....	92	8	1 ⁰³	—	Orvos, gyógyszerész, szülész... Középfiskolai tanár.....	82	29	3 ⁰⁸	0 ⁷⁰
Szabó, varrónó stb. Szűcs.....	58	23	0 ⁷⁸	1 ⁰⁸	Népiskolai tanító Papok, szerzetesek stb.....	19	7	3 ⁰²	
Takács, posztószövő stb.....	11	9	—	—	Egyéb közszolgálati ágak.....	88	57	3 ⁰⁶	
Egyéb iparágak... c) Összesen.....	425	297	1 ¹⁰	0 ⁷¹	b) Díjnokok ... c) Szolga és segéd-személyzet.....	80	28	3 ⁰³	
B) Összesen.....	2.331	1.611	1 ⁰⁸	0 ⁸⁴	III. Összesen.....	67	41	1 ⁰²	
C) <i>Kereskedelem és hitel.</i> Önálló.....	419	293	3 ¹⁰	1 ⁰⁰	IV. Véderő. Tiszt és tisztviselő.....	28	11	1 ⁰¹	
Tisztviselő.....	99	67	2 ⁰⁷	1 ⁰⁹	Altiszt.....	155	117	2 ⁰⁸	0 ⁸⁰
Segéd-személyzet.....	89	54	0 ⁷⁷	0 ⁷⁸	Legénység.....	775	394	2 ⁸²	0 ⁹⁶
C) Összesen.....	607	414	2 ⁰⁴	0 ⁵⁰	V. Különböző napszámú VI. Házi eseléd- dek.....	93	25	0 ⁸⁶	1 ⁰⁰
D) <i>Közlekedés.</i> Önálló.....	49	39	2 ¹¹	0 ⁸¹	VII. Egyéb és ismeretl. foglalkozás.....	879	979	3 ⁰⁸	2 ⁰⁸
Vasúti tisztviselő Posta-, távirat- és telefon-tisztviselő	50	25	3 ⁰²	1 ⁰³	Összesen.....	12888	8827	1 ⁴⁴	0 ⁷⁴
Egyéb tisztviselő	28	19	1 ⁰⁵	1 ⁰⁸					
Díjnok.....	2	1	—	—					
Vasúti segéd-személyzet.....	168	169	1 ⁰⁷	0 ⁷²					
Posta stb. segéd-személyzet.....	23	20	1 ⁰⁶	0 ⁷¹					
Egyéb segéd-személyzet.....	72	41	2 ¹²	0 ⁷¹					
D) Összesen.....	410	320	2 ⁰⁵	0 ⁷⁰					
II. Összesen.....	3.458	2.456	1 ⁷⁰	0 ⁸⁵					
III. Polgári és egyh. közszolg. és szab. fogl. a) Önállók és tisztviselők. Áll. tisztviselők... Vármegyei és városi tisztviselők	118	42	5 ⁰⁴	0 ⁰⁰					
	58	27	4 ¹⁰						

Az idegrendszer betegségei. (Göresök nélkül.)

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
esett az elhalt megnevezett foglalkozásúknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású idegrendszer betegségeiben elhalt								
I. Őstermelés.								
<i>A) Mezőgazdaság és kertészet.</i>								
Nagybirtokos	11	—	—	3	—	—	—	—
Középbirtokos	50	12	6	28	0·99	—	—	—
Haszonbérlő	6	—	3	5	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérlő)	2.763	774	858	2.210	1·54	1·29	0·86	0·96
Kisbirtokos-napszámos (kisbérlő-napszámos)	176	41	76	191	0·19	—	0·14	0·15
Részes földműves	5	—	5	9	—	—	—	—
Majoros stb.	4	—	1	4	—	—	—	—
Önálló kertész	14	—	2	10	—	—	—	—
Gazdasági tisztviselő	27	—	5	11	2·66	—	0·81	0·78
Gazdasági cseléd	306	5	169	295	0·59	—	0·67	0·54
Mezőgazdasági munkás	1.831	556	682	1.359	1·89	1·84	1·38	1·17
Kertészsegéd	10	—	1	2	—	—	—	—
<i>B) Erdészet.</i>								
Tisztviselő	9	—	—	3	—	—	—	—
Segédszemélyzet	45	1	17	26	—	—	—	—
<i>C) Egyéb őstermelő.</i>								
Önálló és segítő családtag	6	—	1	2	—	—	—	—
Segédszemélyzet	2	—	1	1	—	—	—	—
I. Összesen.....	5.265	1.389	1.827	4.159	1·22	1·09	0·77	0·76
II. Bányászat, ipar stb.								
<i>A) Bányászat és kohászat.</i>								
Önálló.....	1	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	3	—	1	1	1·86	—	—	—
Segédszemélyzet	82	—	39	67	1·27	—	—	0·75
A) Összesen.....	86	—	40	68	1·29	—	—	0·74
<i>B) Ipar.</i>								
<i>a) Önállók.</i>								
Asztalos, ác, bogárnar stb.	139	1	60	106	2·38	—	1·32	0·95
Borbély és fodrász.....	16	1	15	19	—	—	—	—
Czipész és csizmadia	157	—	65	138	2·39	—	1·40	1·22

Az idegrendszer betegségei. (Göresök nélkül.)

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
	esett az elhalt megnevezett foglalkozókodul az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású idegrendszer betegséggel elhalt							
Koresmáros, vendéglős stb.	101	15	27	66	3·09	—	—	0·93
Kovács, lakatos stb.	101	—	39	78	2·45	—	—	0·96
Kőműves	37	—	20	33	—	—	—	—
Könyv- és könyvnyomdász	1	—	1	4	—	—	—	—
Mészáros és hentes	40	1	15	33	—	—	—	—
Molnár	31	1	5	23	—	—	—	—
Pék	16	1	4	13	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	70	42	27	79	2·52	—	—	1·30
Szűcs	20	—	4	11	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	17	—	3	9	—	—	—	—
Egyéb iparágak	194	41	60	141	2·21	—	0·81	0·86
a) Összesen.....	940	103	345	753	2·42	1·08	1·11	1·02
b) Tisztviselő	35	2	8	17	1·26	—	0·60	0·59
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	08	—	36	71	1·04	—	—	1·21
Borbély és fodrász.....	7	—	—	1	—	—	—	—
Czípész és csizmadia ..	48	—	14	16	0·74	—	—	—
Koresmáros, vendéglős stb.	33	10	6	17	—	—	—	—
Kovács, lakatos stb.	89	—	36	63	0·81	—	—	0·97
Kőműves	79	1	43	71	1·15	—	1·51	1·10
Könyv- és könyvnyomdász	9	2	7	10	—	—	—	—
Mészáros és hentes	18	—	3	6	—	—	—	—
Molnár	25	—	9	18	—	—	—	—
Pék	11	—	4	5	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	32	5	13	18	—	—	—	—
Szűcs	2	—	1	—	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	8	3	6	4	—	—	—	—
Egyéb iparágak	260	44	147	251	0·91	—	1·14	0·87
c) Összesen.....	719	65	325	551	0·96	0·42	1·30	0·95
B) Összesen.....	1.694	170	678	1.321	1·09	0·66	1·19	0·98
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló.....	299	52	88	206	2·83	1·83	0·99	1·01
Tisztviselő	69	1	14	38	1·74	0·88	—	0·94
Segédszemélyzet	66	4	20	38	0·67	—	—	—
C) Összesen.....	434	57	122	282	1·78	1·06	0·97	0·96
D) Közlekedés.								
Önálló.....	38	1	16	34	—	—	—	—
Vasúti tisztviselő	39	—	7	17	3·32	—	1·18	1·16

Az idegrendszer betegségei. (Görcsök nélkül.)

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
Posta-, távirda- és telefontisztviselő.....	19	5	2	12	2.49	0.68	—	1.21
Egyéb tisztviselő.....	9	—	—	3	—	—	—	—
Díjnok	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	135	2	87	152	1.37	—	1.20	0.94
Posta stb. segédszemélyzet	18	—	12	20	—	—	—	—
Egyéb segédszemélyzet	56	—	17	39	1.68	—	—	—
D) Összesen.....	314	8	141	277	1.65	—	1.10	0.95
II. Összesen.....	2.528	235	981	1.948	1.47	0.73	1.13	0.96
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások.								
a) Önálló és tisztviselők.								
Állami tisztviselők.....	92	—	14	39	3.94	—	—	—
Várnegyvei és városi tisztviselők	46	—	10	21	3.84	—	—	—
Községi tisztviselők	39	—	9	19	3.56	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	30	—	4	14	2.60	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	33	20	8	16	3.21	1.43	1.00	1.10
Középiskolai tanár	12	—	2	4	2.72	—	—	—
Népiskolai tanító	68	5	20	42	2.55	4.22	—	—
Papok, szerzetesek stb.	66	4	8	24	3.87	1.04	—	—
Egyéb közszolgálati ágak.....	47	10	8	25	2.28	0.70	—	—
b) Díjnokok	25	—	4	9	1.68	—	—	—
c) Szolga és segédszem.	111	3	45	76	1.72	0.25	1.17	0.82
III. Összesen.....	569	42	132	289	2.63	0.71	1.06	1.01
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő.....	39	—	1	6	—	—	—	—
Altiszt	30	—	10	12	—	—	—	—
Legénység.....	25	—	—	—	—	—	—	—
IV. Összesen.....	94	—	11	18	0.66	—	—	—
V. Különböző nap-számosok								
	414	288	107	224	2.76	3.82	1.24	1.18
VI. Házi cselédek.....								
	31	173	45	44	—	0.48	3.25	1.66
VII. Egyéb és ismeretlen foglak.....								
	208	322	331	485	1.58	2.00	2.22	1.79
Összesen.....	9.109	2.449	3.434	7.167	1.36	1.09	0.95	0.86

Gyermekági láz és szülésből származó betegségek.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				A fenti betegségekben elhaltak 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva			
	gyermekági lázban		szülésből származó betegségekben		kereső	eltartott	kereső	eltartott
	kereső	eltartott	kereső	eltartott				
I. Östermelés.								
A) <i>Mezőgazdaság és kertészet.</i>								
Nagybirtokos	—	—	—	—	—	—	—	—
Középbirtokos	—	1	—	3	—	—	—	—
Haszonbérelő	—	1	—	2	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérelő)	50	259	405	747	0·08	0·11	0·67	0·33
Kisbirtokos-napszámos (kisbérelő-napszámos)	3	24	27	82	—	0·02	0·08	0·06
Részes földműves	—	—	—	1	—	—	—	—
Majoros stb.	—	—	—	—	—	—	—	—
Önálló kertész	—	1	—	2	—	—	—	—
Gazdasági tisztviselő	—	1	—	3	—	—	—	—
Gazdasági család	1	41	4	123	—	0·08	—	0·23
Mezőgazdasági munkás	44	118	165	310	0·15	0·10	0·65	0·27
Kertészsegéd	—	—	—	—	—	—	—	—
B) <i>Erdészet.</i>								
Tisztviselő	—	—	—	—	—	—	—	—
Segédszemélyzet	—	8	—	22	—	—	—	0·31
C) <i>Egyéb östermelő.</i>								
Önálló és segítő családtag	—	—	—	—	—	—	—	—
Segédszemélyzet	—	2	—	2	—	—	—	—
I. Összesen.....	98	456	601	1297	0·08	0·08	0·47	0·24
II. Bányászat, ipar stb.								
A) <i>Bányászat és kohászat.</i>								
Önálló	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	—	—	—	1	—	—	—	—
Segédszemélyzet	—	8	—	18	—	—	—	0·20
A) Összesen.....	—	8	—	19	—	—	—	0·21
B) <i>Ipar.</i>								
a) <i>Önállók.</i>								
Asztalos, ác, bogár stb.	—	12	—	25	—	0·11	—	0·22
Borbély és fodrász.....	—	1	—	3	—	—	—	—
Czipész és csizmadia	—	12	—	26	—	0·11	—	0·23

Gyermekágyi láz és szülésből származó betegségek.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				A fenti betegségekben elhaltak 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva			
	gyermekágyi lázban		szülésből származó betegségekben		kereső	eltartott	kereső	eltartott
	kereső	eltartott	kereső	eltartott				
Korcsmáros, vendéglős stb.	1	7	3	16	—	—	—	0·22
Kovács, lakatos stb.	—	9	—	23	—	—	—	0·28
Körműves	—	2	—	7	—	—	—	—
Könyv- és könyvnyomdász	—	—	—	—	—	—	—	—
Mészáros és hentes	—	3	—	5	—	—	—	—
Molnár	—	2	—	7	—	—	—	—
Pék	—	1	—	2	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	4	6	6	12	—	—	—	0·20
Szűcs	—	—	—	1	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyéb iparágak	4	10	7	23	—	—	—	0·14
a) Összesen.....	9	65	16	150	—	0·09	0·17	0·20
b) Tisztviselő.....	—	2	—	3	—	—	—	—
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, úcs, bogsnár stb.	—	5	—	11	—	—	—	—
Borbély és fodrász.....	—	1	—	1	—	—	—	—
Czípész és csizmadia	—	3	—	5	—	—	—	—
Korcsmáros, vendéglős stb.	1	1	1	2	—	—	—	—
Kovács, lakatos stb.	—	8	—	14	—	—	—	0·22
Körműves	—	10	—	18	—	—	—	0·28
Könyv- és könyvnyomdász	—	—	—	1	—	—	—	—
Mészáros és hentes	—	2	—	3	—	—	—	—
Molnár	—	3	—	5	—	—	—	—
Pék	—	—	—	—	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	1	3	1	5	—	—	—	—
Szűcs	—	—	—	—	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	—	2	2	3	—	—	—	—
Egyéb iparágak	5	26	13	57	—	0·09	0·19	0·20
c) Összesen.....	7	64	17	125	—	0·11	0·11	0·22
B) Összesen.....	16	131	33	278	0·06	0·10	0·13	0·21
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló	1	20	2	38	—	0·10	—	0·19
Tisztviselő	—	3	—	6	—	—	—	—
Segédszemélyzet	1	6	2	8	—	—	—	—
C) Összesen.....	2	29	4	52	—	0·10	—	0·18
D) Közlekedés.								
Önálló	—	3	—	9	—	—	—	—
Vasúti tisztviselő	—	1	—	2	—	—	—	—

Gyermekágyi láz és szülésből származó betegségek.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				A fenti betegségekben elhaltak 1000 ugyanolyan foglalkozású lakoshoz viszonyítva			
	gyermekágyi lázban		szülésből származó betegségekben					
	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott	kereső	eltartott
Posta-, távirtda- és telefontisztviselő.....	—	2	—	3	—	—	—	—
Egyéb tisztviselő	—	—	—	—	—	—	—	—
Díjnok.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segédszemélyzet	—	21	—	42	—	0·13	—	0·26
Posta stb. segédszemélyzet.....	—	3	—	4	—	—	—	—
Egyéb segédszemélyzet	—	4	—	9	—	—	—	—
D) Összesen.....	—	34	—	69	—	0·12	—	0·24
II. Összesen.....	18	202	37	418	0·06	0·10	0·12	0·21
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások								
<i>a) Önállók és tisztviselők.</i>								
Állami tisztviselők	—	4	—	6	—	—	—	—
Várm. és városi tisztviselők	—	1	—	2	—	—	—	—
Községi tisztviselők	—	4	—	7	—	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	—	—	—	1	—	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	1	1	2	3	—	0·13	—	0·24
Középiskolai tanár	—	—	—	—	—	—	—	—
Népiskolai tanító	1	8	1	12	—	—	—	—
Papok, szerzetesek stb.	—	3	—	7	—	—	—	—
Egyéb közszolgálati ágak	1	3	2	5	—	—	—	—
b) Díjnokok	—	2	—	4	—	—	—	—
c) Szolga és segédzem.	—	6	—	15	—	—	—	0·16
III. Összesen.....	3	32	5	62	—	0·11	—	0·22
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő	—	—	—	1	—	—	—	—
Altiszt.....	—	3	—	5	—	—	—	—
Legénység	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. Összesen.....	—	3	—	6	—	—	—	—
V. Különböző nap-számosok								
	13	15	34	38	0·17	0·08	0·45	0·20
VI. Házi cselédek ..								
	24	3	49	6	0·07	—	0·14	—
VII. Egyéb és ismeretlen foglalk....								
	4	10	7	20	—	—	—	0·07
Összesen.....	160	721	733	1.847	0·07	0·09	0·32	0·22

Rák.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfira	nőre	férfira	nőre
	esetl az oldalt nemvezetett foglalkozásokat az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású rákban elhalt							
I. Őstermelés.								
A) Mezőgazdaság és kertészet.								
Nagybirtokos	5	1	—	2	—	—	—	—
Középbirtokos	24	8	—	19	1.40	—	—	0.81
Haszonbérő	3	—	—	3	—	—	—	—
Kisbirtokos (kisbérő) ..	1.375	530	50	1.011	0.77	0.88	0.05	0.44
Kisbirtokos - napszamos (kisbérő-napsz.)	94	28	1	86	0.10	0.09	—	0.07
Részes földműves	4	—	—	2	—	—	—	—
Majoros stb.	2	—	—	1	—	—	—	—
Önálló kertész	9	1	—	5	—	—	—	—
Gazdasági tisztviselő ..	11	—	—	8	—	—	—	—
Gazdasági cseléd	162	2	3	121	0.31	—	—	0.22
Mezőgazd. munkás	813	386	8	519	0.84	1.28	—	0.45
Kertészsegéd	3	1	—	3	—	—	—	—
B) Erdészet.								
Tisztviselő	4	—	—	2	—	—	—	—
Segédszemélyzet	16	—	—	14	0.32	—	—	0.20
C) Egyéb őstermelő.								
Önálló és segítő családtag	3	—	—	1	—	—	—	—
Segédszemélyzet	1	—	—	—	—	—	—	—
I. Összesen	2.529	957	62	1.797	0.58	0.75	0.03	0.33
II. Bányászat, ipar stb.								
A) Bányászat és kohászat.								
Önálló	—	—	—	—	—	—	—	—
Tisztviselő	3	—	—	1	—	—	—	—
Segédszemélyzet	29	—	—	29	0.45	—	—	0.33
A) Összesen	32	—	—	30	0.48	—	—	0.33
B) Ipar.								
a) Önállók.								
Asztalos, ács, bogsnár stb.	84	—	1	74	1.38	—	—	0.66
Borbély és fodrász	6	1	—	10	—	—	—	—
Czipész és csizmadia ..	84	—	—	82	1.28	—	—	0.72

Rák.

Foglalkozási csoport	Az 1909—1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
	eset az oldal megnevezett foglalkozásoknál az 1909—1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású rákban elhalt							
Koresmáros, vendéglős stb.	59	13	1	34	1·80	2·09	—	0·48
Kovács, lakatos stb. ...	46	—	—	38	1·19	—	—	0·47
Kőműves	20	—	—	22	1·05	—	—	0·50
Könyv- és könyvnyomdász	—	—	—	1	—	—	—	—
Mészáros és hentes	23	2	—	23	1·66	—	—	0·84
Molnár	13	—	—	14	1·01	—	—	0·30
Pék	5	2	—	9	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	35	35	1	51	1·26	0·84	—	0·84
Szűcs	6	—	—	6	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	4	—	—	4	—	—	—	—
Egyéb iparágak	78	54	1	84	0·89	1·34	—	0·51
a) Összesen.....	463	107	4	452	1·19	1·12	—	0·61
b) Tisztviselő.....	10	—	2	12	—	—	—	0·42
c) Segédszemélyzet.								
Asztalos, írás, bogmár stb.	38	—	—	34	0·40	—	—	0·58
Borbély és fodrász.....	1	—	—	2	—	—	—	—
Czépész és eszmadia ...	12	—	—	8	0·19	—	—	—
Koresmáros, vendéglős stb.	8	19	1	9	—	0·58	—	—
Kovács, lakatos stb.	27	—	—	34	0·25	—	—	0·52
Kőműves	34	1	—	35	0·50	—	—	0·54
Könyv- és könyvnyomdász	7	—	—	5	—	—	—	—
Mészáros és hentes	3	—	—	4	—	—	—	—
Molnár	15	—	—	12	0·52	—	—	0·41
Pék	4	—	—	4	—	—	—	—
Szabó, varrónő stb.	11	4	—	12	—	—	—	0·79
Szűcs	—	—	—	—	—	—	—	—
Takács, posztószövő stb.	2	1	—	3	—	—	—	—
Egyéb iparágak	116	37	4	111	0·40	0·53	—	0·39
c) Összesen.....	278	62	5	273	0·35	0·40	—	0·47
B) Összesen.....	751	169	11	737	0·62	0·66	—	0·55
C) Kereskedelem és hitel.								
Önálló	135	40	4	119	1·28	1·41	—	0·38
Tisztviselő	23	1	1	28	0·58	—	—	0·70
Segédszemélyzet	23	16	1	21	0·23	0·94	—	0·43
C) Összesen.....	181	57	6	168	0·74	1·06	—	0·57
D) Közlekedés.								
Önálló	20	—	1	19	0·88	—	—	0·45
Vasúti tisztviselő	14	1	—	12	1·19	—	—	0·82

Rák.

Foglalkozási csoport	Az 1909–1912. évek átlagában elhalt				Ezer			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
					férfitra	nőre	férfitra	nőre
	férfi	nő	férfi	nő	1000 az ottani megkegyezett foglalkozóknál az 1909–1912. évek átlagában ugyanolyan foglalkozású rákban elhalt			
Posta-, távirtda- és telefontisztviselő.....	7	5	—	9	—	—	—	—
Egyéb tisztviselő.....	6	—	—	5	—	—	—	—
Díjnok	—	—	—	—	—	—	—	—
Vasuti segéd személyzet	52	—	—	65	0.53	—	—	0.40
Posta stb. segéd személyzet.....	7	—	—	7	—	—	—	—
Egyéb segéd személyzet	22	—	—	18	0.66	—	—	0.45
D) Összesen.....	128	6	1	135	0.67	—	—	0.46
II. Összesen.....	1.092	232	18	1.070	0.61	0.72	0.06	0.53
III. Polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozás.								
a) Önálló és tisztviselők.								
Állami tisztviselők	29	—	—	17	1.24	—	—	—
Várm. és városi tisztviselők	17	—	—	15	1.42	—	—	—
Községi tisztviselők	10	—	—	11	—	—	—	—
Ügyvéd, segéd és jelölt	8	—	—	9	—	—	—	—
Orvos, gyógyszerész, szülésznő	10	14	—	7	—	1.00	—	0.63
Középiskolai tanár	2	—	—	3	—	—	—	—
Népiskolai tanító	28	6	—	20	1.05	—	—	—
Papok, szerzetesek stb.	22	6	—	13	1.29	—	—	—
Egyéb közszolgálati ágak	22	8	1	20	1.06	—	—	—
b) Díjnokok	4	—	—	6	—	—	—	—
c) Szolga és segéd szem.	60	2	—	56	0.93	—	—	0.60
III. Összesen.....	212	36	1	177	0.98	0.61	—	0.62
IV. Véderő.								
Tiszt és tisztviselő	7	—	—	5	—	—	—	—
Altiszt	8	—	1	3	—	—	—	—
Legénység.....	1	—	—	—	—	—	—	—
IV. Összesen.....	16	—	1	8	0.11	—	—	—
V. Különböző napszamosok								
	185	205	1	78	1.23	2.72	—	0.41
VI. Házi cselédek								
	7	105	—	9	—	6.29	—	—
VII. Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak.....								
	110	315	52	242	0.83	2.05	0.35	0.80
Összesen.....	4.151	1.850	135	3.381	0.62	0.82	0.04	0.41

Az egyes foglalkozási csoportokban elhaltak százalékos megoszlása halálokok szerint Ausztriában és Magyarországon (Keresők és eltartottak együtt).

Halálokok *)	Östermetés		Ipar		Kereskedelem és közlekedés		Házi család		Közszolgálat és szabad foglalkozás		Foglalkozás nélküli és ismeretlen foglalkozás		Összesen			
	Ausztriában		Magyarországon		Ausztriában		Magyarországon		Ausztriában		Magyarországon		Ausztriában		Magyarországon	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Tuberkulózis	10% 12%	11% 15%	19% 16%	18% 16%	17% 14%	13% 12%	8% 20%	4% 17%	17% 21%	14% 16%	13% 19%	12% 9%	13% 13%	12% 14%	9% 9%	14% 14%
Tüdőgyulladás	10% 10%	9% 9%	8% 10%	9% 8%	10% 12%	9% 9%	9% 7%	8% 7%	8% 10%	8% 8%	9% 7%	9% 8%	9% 8%	9% 8%	9% 9%	9% 9%
Diftéria és toroklob... ..	1% 1%	1% 1%	0% 1%	1% 1%	1% 1%	1% 1%	1% 0%	1% 0%	0% 1%	1% 1%	1% 0%	0% 0%	1% 1%	0% 0%	1% 1%	1% 1%
Szamárhurut	2% 2%	1% 1%	0% 1%	0% 0%	0% 1%	0% 1%	1% 0%	0% 0%	0% 0%	0% 0%	0% 0%	0% 0%	1% 1%	0% 0%	1% 1%	1% 1%
Vörheny	3% 3%	2% 2%	0% 1%	1% 2%	1% 2%	2% 2%	1% 1%	1% 1%	1% 2%	1% 2%	1% 2%	1% 0%	1% 1%	1% 1%	1% 1%	1% 1%
Kanyaró	2% 2%	1% 1%	1% 1%	1% 1%	1% 1%	1% 1%	1% 0%	1% 0%	0% 0%	0% 0%	0% 0%	0% 0%	1% 1%	0% 0%	1% 1%	1% 1%
Szívbeteg	2% 3%	1% 2%	5% 3%	4% 4%	7% 6%	6% 5%	1% 6%	1% 4%	11% 5%	7% 6%	6% 11%	6% 8%	4% 8%	6% 8%	4% 6%	2% 3%
Rák	2% 2%	1% 1%	3% 2%	2% 3%	4% 3%	2% 3%	1% 4%	0% 2%	6% 5%	3% 4%	3% 9%	2% 4%	3% 4%	2% 4%	3% 4%	1% 2%
Egyéb betegségek ...	61% 61%	68% 64%	58% 61%	61%	60% 56%	57% 63%	75% 56%	81% 63%	54% 52%	62% 59%	63% 51%	67% 66%	62% 60%	67% 63%	62% 67%	63% 63%

*) Az osztrák adatok 1912. évi, a magyarok 1900-1912. évek átlagával valók.

**Az egyes foglalkozási csoportokban elhált kereső férfiak százalékos megoszlása halálokok szerint
Olaszországban és Magyarországon.**

Halálokok)	Ipar										Kereskedelem	Közlekedés	Minden egyéb foglalkozás	Összesen	
	Ös- termelés	Bányászati	Kő- és könyvnyom- lás	Szabó	Borbély	Keres- máros- lős	Mésza- ros és hentes	Pék	Egyéb ipari foglal- kozás	Összes ipari foglal- kozás					
Tüdőmókor	6% 21%	11% 23%	28% 52%	17% 36%	24% 52%	14% 29%	15% 23%	12% 28%	15% 31%	16% 31%	9% 21%	10% 21%	7% 20%	8% 22%	
Tüdő- és mellhártya- gyulladás	15% 9%	14% 11%	8% 5%	8% 5%	3% 6%	14% 6%	0% 0%	6% 13%	6% 11%	7% 11%	7% 10%	6% 12%	8% 10%	8% 12%	9%
Szív- és ütőerők...	17% 6%	11% 8%	13% 8%	14% 11%	8% 14%	25% 14%	16% 14%	15% 14%	15% 10%	15% 10%	19% 15%	15% 13%	18% 12%	17% 7%	
Rák és egyéb rossz- indulatú daganatok	5% 3%	3% 2%	3% 4%	4% 4%	3% 3%	1% 10%	6% 5%	5% 3%	5% 4%	5% 4%	7% 6%	5% 5%	5% 4%	5% 3%	
Egyéb betegségek ...	55% 59%	59% 53%	45% 29%	55% 43%	51% 33%	35% 48%	53% 50%	52% 46%	46% 51%	46% 51%	53% 51%	56% 51%	58% 53%	55% 56%	
Összesen.....	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	100% 100%	

) Az olasz adatok 1912. évek, a magyarok 1929—1932. évek átlagáról valók.

Az egyes foglalkozási csoportokban elhaltak százalékos megoszlása halálokok szerint Japánban és Magyarországon.

Halálokok ¹⁾	Östermetés				Építész				Ipar				Kereskedelem							
	Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon					
	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott				
	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi				
Tüdőgümőkór	9% 10% 2%	4% 21% 25%	3% 12%	4% 12%	3% 6%	23% —	3% 11%	20% 30%	5% 11%	31% 37%	4% 13%	48% 15%	7% 11%	21% 10%	4% 10%					
Szív- és ütérhajók	5% 5% 1%	2% 3% 1%	0% 0%	3% 3%	1% 2%	4% —	0% 2%	5% 1%	3% 7%	8% 7%	0% 4%	6% 5%	2% 3%	10% 10%	1% 6%					
Tüdőgyulladás	4% 3% 9%	7% 9% 9%	9% 9%	3% 12%	11%	11%	—	12% 10%	3% 4%	8% 6%	7% 8%	11% 9%	4% 3%	5% 6%	6% 11%	8%				
Rák	5% 5% 0%	1% 3% 3%	0% 1%	5% 1%	2% 2%	—	0% 1%	5% 2%	1% 2%	3% 6%	0% 2%	7% 7%	1% 3%	5% 8%	0% 4%					
Egyéb betegségek ²⁾	75% 87% 84%	62% 61% 46%	77% 73%	74% 80%	76% 57%	—	83% 73%	61% 62%	42% 76%	50% 38%	83% 69%	63% 67%	62% 75%	56% 53%	88% 70%					
	Összesen																			
Halálokok ¹⁾	Közlekedés				Közszolgálat és szabad foglalkozás				Magyarországon				Japánban				Magyarországon			
	Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon		Japánban		Magyarországon	
	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott	kereső	el-tartott
	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi	nó	férfi
Tüdőgümőkór	15% 16%	5% 10%	21% 31%	4% 13%	21% 20%	6% 9%	18% 20%	5% 14%	12% 11%	3% 6%	32% 24%	3% 12%								
Szív- és ütérhajók	4% 4%	2% 3%	9% 8%	0% 4%	4% 4%	2% 3%	10% 9%	1% 5%	5% 5%	1% 2%	5% 0%	2%								
Tüdőgyulladás	3% 2%	13% 6%	8% 8%	11% 9%	4% 7%	8% 4%	7% 10%	8% 4%	3% 8%	7% 9%	8% 10%	9%								
Rák	4% 1%	1% 2%	4% 7%	0% 2%	6% 3%	1% 3%	5% 6%	4% 5%	5% 5%	0% 2%	3% 0%	1%								
Egyéb betegségek ²⁾	72% 75%	78% 76%	55% 43%	83% 69%	63% 68%	81% 77%	57% 46%	82% 66%	72% 74%	84% 81%	59% 57%	88% 73%								

¹⁾ A Japán adatok 1912. évi, a magyarok 1909—1912. évek átlagáról valók.